

ЗБОРНИК О СРБИМА
У ХРВАТСКОЈ

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS

COMITE POUR L'HISTOIRE DES SERBES EN CROATIE

RECUEIL DES TRAVAUX
SUR LES SERBES
EN CROATIE

12

DIRECTEUR VASILJE DJ. KRESTIĆ

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ОДБОР ЗА ИСТОРИЈУ СРБА У ХРВАТСКОЈ

ЗБОРНИК О СРБИМА У ХРВАТСКОЈ

12

УРЕДНИК ВАСИЛИЈЕ Ђ. КРЕСТИЋ

РЕДАКЦИОНИ ОДБОР

ВАСИЛИЈЕ Ђ. КРЕСТИЋ

ДИНКО ДАВИДОВ

МИРА РАДОЈЕВИЋ

СОФИЈА БОЖИЋ

СЕКРЕТАР

МИРОСЛАВ ЈОВАНОВИЋ

Примљено на IX скупу Одељења историјских наука од 28. новембра 2018. на основу реферата академика *Василија Ђ. Крестића, Димитрија Стефановића, Динка Давидова* и *Злајке Бојовић, дојисних чланова Мире Радојевић и Миодрага Марковића, др Мелише Милин, др Драгана Радојичић и др Софије Божић.*

АМБЛЕМ: ГРБОВИ СА ИКОНОСТАСА ЦРКВЕ СВ.
ТОМЕ У ДИШНИКУ, РАД ЈОАКИМА
МАРКОВИЋА ИЗ 1750. ГОДИНЕ

ИЗДАЈЕ:

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

ТИРАЖ: 400 ПРИМЕРАКА

НАСЛОВНА СТРАНА: ЈАНКО МАГЛОВСКИ

ТЕХНИЧКИ УРЕДНИК: НИКОЛА СТЕВАНОВИЋ

ЛЕКТОР: ЈЕЛКА ЈОВАНОВИЋ

КОРЕКТОР: ЈЕЛКА ЈОВАНОВИЋ

ШТАМПА: ПЛАНЕТА ПРИНТ

САДРЖАЈ – TABLE DES MATIERES

| | | |
|----------------------------|--|-----|
| <i>Чедомир Денић</i> | Образовно-просветитељски трагови Исаије Новаковића | 7 |
| <i>Čedomir Denić</i> | Tracing the educational and enlightening work of Isaija Novaković | 40 |
| <i>Мирјана Поповић</i> | Православно становништво Далмације према статистичкој табели из средине 19. века | 41 |
| <i>Mirjana Popović</i> | Orthodox population in dalmatia, according to the statistical table from the middle of the 19 th century | 65 |
| <i>Станиша Војиновић</i> | Севастијан (Самуило) Илијћ, писац 19. века | 67 |
| <i>Staniša Vojinović</i> | Sevastijan (Samuilo) Ilijć, a 19 th -century writer | 89 |
| <i>Василије Ђ. Крестић</i> | Проглас А. Т. Брлића „Браћи Хрватима и Славонцима” из 1852. године | 91 |
| <i>Vasilije Đ. Krestić</i> | Proclamation of A. T. Brlić “To brothers Croats and Slavonians” of 1852 | 103 |
| <i>Бранко Ћупурдија</i> | Домаћа радиност и занати Срба у Дрежници крајем XIX и у првој половини XX века | 105 |
| <i>Branko Ćupurdija</i> | Domestic craft and crafts of Serbs in Drežnica in the late XIX and the first half of the XX century | 134 |
| <i>Ђорђе Перић</i> | Песме српских песника у мелографским записима познатих и мање познатих хрватских мелографа (2) | 135 |
| <i>Đorđe Perić</i> | Songs authorized by serbian poets in the melographic notations of well-known and lesser-known croatian melographers (2) | 178 |
| <i>Душан Иванић</i> | Преписка Лазе Костића и Марка Цара | 179 |
| <i>Đušan Ivanić</i> | Letters of Iaza Kostić to Marko Car | 186 |
| <i>Софија Божић</i> | Дубровник између Београда и Загреба од уједињења до стварања Бановине Хрватске (1918–1939) | 187 |

| | | |
|----------------------------------|---|-----|
| <i>Sofija Božić</i> | Dubrovnik between Belgrade and Zagreb from unification to the foundation of Banovina of Croatia (1918–1939) | 203 |
| <i>Љубинка Тошева Карповић</i> | Прилог за историју Православне општине сењске – Сава Косановић, администратор Општине 1917–1919. године | 205 |
| <i>Ljubinka Toševa Karović</i> | A contribution to the history of Serbian orthodox municipality of Senj – Sava Kosanović, administrator of the municipality 1917–1919 | 216 |
| <i>Славица Гароња Радованац</i> | Слобоштина 1942. и њени бунари – прилог о геноциду у НДХ и о данашњем затирању памћења у Хрватској | 217 |
| <i>Slavica Garonja Radovanac</i> | Sloboština of 1942 and its wells – a contribution regarding the genocide in NDH and the present-day obliteration of memory in Croatia | 233 |
| <i>Сњежана Орловић</i> | Духовни живот и црквена умјетност Срба у Доњем Будачком на Кордуну | 235 |
| <i>Snježana Orlović</i> | Religious life and ecclesiastical art of Serbs in Donji Budački in Kordun | 274 |
| <i>Ивана Б. Спасовић</i> | Сећање на професора др Војина С. Дабића (1949–2017) | 277 |
| <i>Ivana B. Spasović</i> | In memory of professor Vojin S. Dabić (1949–2017) | 287 |
| | РЕГИСТАР ЛИЧНИХ ИМЕНА | 289 |
| | РЕГИСТАР ГЕОГРАФСКИХ НАЗИВА | 304 |

ДУХОВНИ ЖИВОТ И ЦРКВЕНА УМЈЕТНОСТ СРБА У ДОЊЕМ БУДАЧКОМ НА КОРДУНУ

СЊЕЖАНА ОРЛОВИЋ*

С а ж е т а к. – Рад прати догађаје од досељавања Срба на Кордун крајем 17. вијека и градње прве дрвене цркве у Доњем Будачком, посвећене Светом Михаилу и Гаврилу 1702. године. Пошто је тај храм временом дотрајао, нови је саграђен 1773. године и постао је сједиште Будаштанског протопрезвитеријата, који је касније пренесен у Карловац и назван Карловачко намјесништво. Све што је припадало овом храму, сви богослужбени предмети страдали су у Другом свјетском рату заједно са храмом, када су га 1942. године запалиле и порушиле усташе. Поновно је изграђен тек у периоду од 1961. до 1963. године, када је црква посвећена Светим апостолима Петру и Павлу. Међутим, у тексту је акценат стављен на период од проглашења некадашње парохијске цркве за манастир Пресвете Богородице Тројеручице 2007. године, његов развој и напредовање до данашњег дана. У том периоду обновљен је и изграђен манастирски комплекс, изграђен је храм посвећен Икони Пресвете Богородице Тројеручице, манастирски конак и Петропавловски трг, обе манастирске цркве добиле су иконостасе и живопис, а у оквиру манастирског комплекса су сахрањена и четворица горњокарловачких епископа. Предузето је све да би се у манастиру несметано одвијао живот и да би манастир сам себе издржавао, као и да би постао културни и духовни центар Епархије горњокарловачке.

Кључне ријечи: Манастир Богородице Тројеручице, Епархија горњокарловачка, црква Светог Петра и Павла, Доњи Будачки, Кордун, Будаштански протопрезвитеријат, обнова, Теофан Живковић, Лукијан Мушицки, Евгеније Јовановић, Максимилијан Хајдин, Борислав Живковић, Војислав Луковић, Драгомир Марунић

У близини раскрснице за Војнић у Тушиловићу, десно од цесте која води према Слуњу у општини Крњак, налази се мјесто Доњи Будачки. На брежуљку изнад поточића Ријека, који се улијева у поток Радоњу, а који се мало даље улијева у Корану, смјештен је данашњи манастир Пресвете Богородице Тројеручице.

Недалеко од данашње Цркве Светих апостола Петра и Павла, око 50–ак метара од олтара, уздизао се средњовјековни град. Град се прво називао Горица, а крајем 15. вијека добио је назив по породици Будачки, досељеној из Лике. Дуго је одолијевао насртајима Турака, под чију власт је пао тек 1596. године. Када је Кордун ослобођен, послије 1683. Године, почело је насељавање становништва на ове просторе. За вријеме борбе око

ослобођења Лице 1685. године генерал гроф Иван Јосип Херберштајн извео је око стотину породица из Крбаве и смјестио их у Будачки. Око године 1687. турањски капетан Барон Франо Оршић у Будачки довео је још 120 породица из Кладуше. Зна се да су тада биле 284 породице са 2.784 људи, од којих је било 747 оружаних војника пјешака, 184 коњаника и 249 људи способних за војску.¹ И сам град Будачки је обновљен и преуређен за потребе крајишке војске као дио акције карловачког генерала Штрасолда, који је то становништво населио на трг под градом и у околини.² Ово утврђење, иако је било преуређивано и током 19. вијека, крајишка управа је дала порушити 1845. године када више није било потребно за одржавање границе.³ Данас се ту налази удубљење у земљи одавно обрасло травом и грмљем.

1 По подацима из Шематизама и малобројних докумената, могу се пратити статистички подаци о броју домова и бројном стању становништва у овој парохији до данашњег дана. Послије посљедњег рата на овим просторима број становника се смањио, међутим то се не примјећује у овако датом попису, јер је на ово подручје насељено становништво католичке вјероисповијести из Босне и Херцеговине. До пописа из 1991. године овдје је било насељено искључиво православно становништво.

2 У овом периоду су насељени и Перјасица, Тржић, Скрад и Бариловић, а од 1687. до 1689. било је нових насељавања у Скрад, Војнић, Крстињу, Тржић, Горњи Будачки и Зимич. Од тада су насељавана и друга мјеста Корански Бријег, Косијерско Село, Тушиловић, Крстиња, Вељун, Благај, Перјасица... све до почетка друге деценије 18. вијека, када је то насељавање престало. Ови нови становници су се насељавали по Кордуну гдје су жељели, јер је то подручје, задобијено у Великом рату (1683–1699) било пусто и нико није полагао право на њега. Међутим, околно становништво, и на страни Турске, а нарочито на страни хабзбуршког царства, ова пространа је до тада користило за косидбу, набављање дрва за огријев, орали су земљу и жели... Убрзо је из тог разлога избио сукоб новонасељеног православног становништва с католичким становништвом које је ту већ живјело, али и због тога што су Срби тражили обећане повластице, да им се омогући крчење шуме и насељавање на новом подручју. Генерал Херберштајн је тада утврдио да сва земља на источној обали ријеке Коране до ушћа ријеке Коранице и Радоње буде власништво православних, а да на западној страни право кориштења имају католици. Дао им је котарни или међашни лист 1689. године. Ново веће насељавање одиграло се 1793. године. Више у: Radoslav Lopašić, *Karlovac poviest i mjestopis grada i okolice*, Zagreb 1879, 146, 149–150, 161; Radoslav Lopašić, *Uspomena na put u Slunjsku krajinu 1865. godine*, Zagreb 1883, 5–6; Манојло Грбић, *Карловачко владичанство II*, Карловац 1891, 31–32, 73; Radoslav Lopašić, *Oko Kupe i Korane, mjesnopisne i povijesne crtice*, Zagreb 1895, 91–100; Алекса Ивић, *Сеоба Срба у Хрватску и Славонију*, Дело 1. 10. 1907. Београд, 411–412; *Српска православна митрополија карловачка по подацима од 1905. год.*, уредник Мата Косовац, Сремски Карловци 1910, 896–897; Gjuro Szabo, *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji*, Zagreb 1920, 159; Милан Радека, *Срби и православље Горње Крајине*, поводом 250–годишњице Карловачког владичанства, Загреб 1963, 11; Z. Horvat, M. Kruhek, *Stari gradovi i utvrđenja u obrani Karlovca u XVI i XVII stoljeću*, u: *Karlovac 1579 – 1979, Karlovac 1979*, 69–70; Слободан Милеуснић, *Духовни иконоциг 1991–1995*, Београд 1997, 51; Đuro Zatezalo, *Pravoslavlje na Kordunu*, u: *Ljetopis Srpskog kulturnog društva "Prosvjeta"*, sv. 5, Zagreb 2000, 454; *Karlovačka županija: nepokretna kulturna dobra: popis*, Zagreb 2001, 75; *Календар Српске православне митрополије, Црква 2006*, Београд 2006, 187; Filip Škiljan, *Kulturno-historijski spomenici Korduna*, Zagreb 2007, 11–21, 38–39; Милан Радека, *Горња Крајина - Карловачко владичанство*, Загреб 2010, 23, 103–104; *Манастир Доњи Будачки*, Београд 2010, 1–13.

3 Осим Валвасоровог цртежа града Будачког, који се чува у Хрватском државном архиву, постоји у Ратном архиву у Бечу и тлоцрт рушевина из 1699. године инжењера Холштејна (Hollstein), али и нацрт Будачког, аутора А. Шерндинга (A. Schernding) настао око половине 18. вијека, који се такође чува у Ратном архиву у Бечу. За овај цртеж Ф. Шкиљан наводи да је из 17. вијека, али то највјероватније није тачно. Видјети: Опис парохије из 1923. године са изводима из Летописа. Хрватски државни архив, Загреб, Фонд: Православна Горњокарловачка епархија Плашки 1598/675, кутија 27, Персоналије 1923; R. Lopašić, *Oko Kupe i Korane*, 90–91; G. Szabo, *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i*

Познато је да су православни вјерници одмах по доласку на неко подручје градили цркве, те се тако може претпоставити да је црква саграђена крајем 17. или почетком 18. вијека.⁴ По једном архивском документу из 1923. године, чији је циљ био опис парохије, прва црква посвећена Светом Михаилу и Гаврилу била је дрвена и саграђена је 1702. године.⁵

Епископ Данило Јакшић је 1755. послао молбу царици за дозволу да се гради нов храм, пошто је стари био дотрајао. Градња му је дозвољена већ наредне године, чак је и генерал командант гроф Петаци извјестио епископа да се српске цркве, за које је тражена дозвола, могу сазидати и да Србе у томе нико не смије спречавати.⁶ Међутим, генерал је ипак бранио градњу цркава, упркос датом обећању. Црква у Будачком није саграђена ни до 1765. године када је издата наредба да се не смије зидати нова црква прије него што се влади поднесе правилан план и трошковник о намјерованој градњи, што је стварало проблем и успоравало градњу цркава.⁷ Из записа на Циркуларном протоколу храма у Горњем Будачком сазнајемо да је нови храм саграђен тек 1773. године.⁸ Уцртан је и на војној карти Хабзбуршке монархије из 1774/1775. године на истом мјесту гдје се данас налази Храм Светих апостола Петра и Павла.⁹

Slavoniji, 6–7, 159–160, 204; Branko Nadilo, *Utvrdе na prostoru između Slunja i Karlovca*, *Gradevinar*, 55, Zagreb 2003, 47–48; F. Škiljan, *Kulturno-historijski spomenici Korduna*, Zagreb 2007, 39.

4 Године 1835. Ф. Ј. Фрас у књизи Цјеловита топографија карловачке Војне крајине, наводи да у селу Млаковцу има 10 кућа с 93 грконесједињена становника и грконесједињена капела. У Шематизму по подацима из 1755. године, под парохијом будачком наводе се три храма, од којих се по храмовним посветатама зна да је један храм у Доњем Будачком, други у Горњем Будачком, а трећи је посвећен Светој Параскеви. Овај храм посвећен Светој Параскеви помиње се и у неколико архивских докумената под будачком парохијом. Могуће да је ријеч о истом храму који помиње Ф. Ј. Фрас, а уколико није, остаје непозната посвета тог храма у Млаковцу и локација гдје се Храм Свете Параскеве налазио. У општини Крњак постоји село које се назива Мала Црквина. Имајући у виду остале познате топониме сличних назива, готово увијек у себи крију сјећање на неку старију грађевину, односно цркву. *Сјайиисийички иреплед Карлшијайиске ејархије 1755. јодине*, у: *Срјска мийројолија карловачка око јоловине ХVIII века јо архивским сјисима*, 118; Franz de P. J. Fras, *Cjelovita topografija karlovačke Vojne krajine*, 230; Архив САНУ Сремски Карловци, А 1755/353, А 1755/353, Б 1755/58.

5 Опис парохије из 1923. године с изводима из Љетописа. Хрватски државни архив, Загреб, Фонд: Православна Горњокарловачка епархија Плашки 1598/675, кутија 27, Персоналије 1923.

6 Митрополит Павле Ненадовић писмом од 14. 5. 1756. године јавља епископу Данилу Јакшићу да је дозвољена градња црква, Музеј Српске православне цркве, Београд, Оставштина Радослава Грујића, архивалије 865 и 315; Дозвола за молбу епископа карлштатскога Данила Јакшића да се у неколико села могу поправити и сазидати цркве (копија), Архив САНУ Сремски Карловци, Б 39, 41; Царица извјештава митрополита да се дрвене трошне цркве у неколико села у Карлштадској епархији могу сазидати, Архив САНУ Сремски Карловци, Б 40.

7 М. Грбић, *Карловачко владичанство II*, 82.

8 Запис свештеника Петра Вучковића на циркуларном протоколу под насловом „Када је која црква Будачког протопрезвитерата направљена” настао је највјероватније 1843. године. Љубомир Стојановић, *Сјари срјски зайиси и најииси*, књ. V, Београд 1987, 9253, 9060.

9 Карта се чува у Аустријском државном архиву, али је дигитализована и може се погледати на адреси: <http://mapire.eu/en/map/firstsurvey/?layers=osm%2C1%2C73&bbox=1734340.4643455215%2C5678182.488171544%2C1740866.2756353684%2C5680853.006847257>.

Како је изгледао први храм саграђен од дрвета, може се само претпостављати на основу цркава које су грађене од дрвета на простору ове епархије.¹⁰ Ни о храму који га је замијенио не знамо готово ништа.¹¹ Ова црква се налази на једном од цртежа старог града Будачког из 18. вијека, на истој локацији као данас, окружена кућама. Међутим, како прецизно није одређена година настанка овог цртежа, не знамо да ли је ту представљен први или нови храм. Приказан је с јужне стране, на којој се виде највјероватније три прозора и на западној страни четворострани звоник с прозором на свакој страни и четворосливним пирамидалним кровом. Зидови храма су бијели, али то свакако не мора да значи да је храм био зидан, јер је често на дрвеним грађевинама имитаран изглед зидане цркве постављањем малтера по плетеру, а потом кречен у бијело, или су даске фарбане у бијело. У том случају костур од греда пуњен је прућем, земљом или опеком, а потом мазан иловачом и пљевом. Међутим, на Кордуну и Банији су цркве грађене у цијелости од дрвене грађе, па остаје неразјашњено питање да ли је храм ипак био зидан. Ни у каснијем периоду не постоји много писаних извора и података о овом храму, па нам је тако познато само да га је послје поправке 29. 6. 1904. године освештао протопрезвитер Игњатије Малобабић. Тај храм је имао већу основу у односу на данашњи, али на основу свједочења људи не можемо тврдити да ли је храм био зидан или саграђен од дрвета. У Шематизму, по подацима из 1905. године, наводи се да је „храм зидан у обичном стилу”.¹²

Није нам познато како су изгледале иконостасне преграде Цркве Светих арханђела Михаила и Гаврила, нити су нам познати аутори икона, јер у

10 Цркве брвнаре се граде и на подручју данашње Хрватске, а на простору који данас обухвата Епархија горњокарловачка граде се од 16. вијека. Први храмови зидани каменом настали су тек почетком 17. вијека. Средином 18. вијека на простору који је тада обухватала Епархија горњокарловачка било је 47 храмова саграђених од дрвета, 47 од камена и за 3 нису саопштени подаци. Ово се зна на основу сачуваног описа Епархије горњокарловачке који је саставио епископ Данило Јакшић 1755. године. Осим лакше израде, велики број цркава грађених од дрвета на овом простору постоји и зато што је Аустрија дозвољавала подизање цркава од дрвета, а да би се озидале каменом, потребна су била посебна одобрења. Када би се добило одобрење и када су материјалне прилике то дозвољавале, првобитни храмови замијењивани су квалитетнијом и често већом грађевином, снабђевани црквеним мобилијаром и богослужбеним предметима. Временом су већину цркава грађених од дрвета замијениле зидане, нарочито од друге половине 19. вијека. Ове прве цркве граничарских подручја, грађене су далеко од центара културних и умјетничких струјања. То су углавном биле једнобродне грађевине покривене шиндром, с апсидалним олтарским простором на истоку и звоником изнад припрате на западној страни. Сводна конструкција у унутрашњости храма била је често осликана. До Другог свјетског рата на подручју Кордуна и Баније било је више од двадесет таквих храмова (Хајгић, Горњи Будачки, Пјешчаница, Славско Поље, Чемерница...), а до 1995. године била је сачувана и једна од најстаријих и најрепрезентативнијих цркава у Бузети. Данас постоји само црква од храстовог дрвета у Доњем Селишту и дјелимично од дрвета изграђена црква у Мајским Пољанама. В.: Опис Карлштадске епархије 4. (15) 3. 1755. у Плашком Данило Јакшић, Архив САНУ Сремски Карловци фонд миртополијско-патријаршијски А 1755/363; Ljiljana Vukašinić, *Posljednje crkve brvnare na tlu Hrvatske* <http://skdprosvjeta.com/page.php?id=88>; Сњежана Орловић, *Православна Епархија горњокарловачка-Шематизам*, Београд-Карловац 2017, 419-420.

11 Иако смо контактирали готово са свим културним установама (архиви, конзерваторски одјели, заводи за заштиту споменика, музеји...) па и са приватним изворима (колекционари, мјештани...), нажалост, нисмо успјели пронаћи фотографију храма насталу прије Другог свјетског рата.

12 *Српска православна митрополија карловачка по подацима од 1905. године*, 896-897.

архивској грађи нисмо пронашли ниједан податак који помиње иконостас, осим што се зна да је нови иконостас настао 1872. године,¹³ а да је на њему на неки начин интервенисано и 1899. године, када је тражена дозвола.¹⁴ Може се претпоставити да је први иконостас био скроман, јер су у почетку такви били иконостаси у овој епархији, а радили су их зографи скромног сликарског знања и скромних могућности. Од друге половине 18. вијека, односно од периода када је било мање сукоба с Турцима и када је проглашена вјерска толеранција, градиле су се многе цркве које је требало снабдјети иконама, па је тако вјероватно и црква у Доњем Будачком била опремљена иконама. Иконе су значајан дио културне прошлости Срба у Хрватској јер су уједно и документ о економским могућностима, укусу и везама с другим народима. Углавном су рађене темпером на дасци, на коју је понекад каширано платно, док су у 18. вијеку углавном сликане уљем или комбинованом техником. Осим икона, на иконостасима постоје и појединачне иконе и иконе на црквеном намјештају. Иконе су набављане из Русије, Италије и Грчке, али их је велики број настао и на подручју Епархије, гдје су радиле и двије иконописне школе и радионице. Почетком треће деценије 18. вијека основана је иконописна школа у манастиру Комоговини, а њен рад покренуо је јеромонах Арсеније. Када је епархијско сједиште пребачено у Костајницу, тамо је прешао и овај сликарски центар у којем су средином 18. вијека створена иконографска дјела високе умјетничке вриједности. Године 1762. отворена је у манастиру Гомирју школа иконописа Симеона Балтића, који је на позив владике Данила Јакшића и игумана Теофила Алексића дошао из Кијева, гдје је изучавао иконопис. Радови гомирске сликарске школе, чији се рад прати двадесет година, красили су многе цркве у Епархији горњокарловачкој. Епархија је поручивала радове и од најпознатијих имена српског сликарства као што су Василије Романовић (око 1718 – 1773), Арсеније Арса Теодоровић (1767–1826), Павле Симић (1818–1876), Анастас Боцарић (1864–1944), Христифор Жефаровић (око 1690 – 1753), Захарије Орфелин (1726–1785), Паја Јовановић (1859–1957)...¹⁵

13 *Српска православна митрополија карловачка по подацима од 1905. године*, 896–897.

14 *Извјештаји епархијских ујравних власи и православне српске епархије Горњокарловачке у Плашком, Сремски Карловци 1903*, 91.

15 М. Грбић, *Карловачко владичанство II*, 168; Ivan Bach, *Prilozi povijesti srpskog slikarstva u Hrvatskoj od kraja XVII do kraja XVIII st.*, Historijski zbornik 1949, 196–205; Иван Бах, *Гомирска сликарска школа у другој половини 18. вијека*, Народни календар „Просвјета“ 1950, Загреб 1949, 215–221; Svetozar Radojčić, *Bocarić Anastas*, Enciklopedija Jugoslavije, Zagreb 1955, knj. 1, 628; Динко Давидов, *Украјински ушцијаји на српску уметност средине XVIII века и сликар Василије Романовић*, Зборник за ликовне уметности Матице Српске 5, Нови Сад 1969, 119–137; Vera Borčić, *Zbirka ikona odjela Srba u Hrvatskoj*, katalog muzejskih zbirki, X, Zagreb 1974, 5–9; Лепосава Шелмић, Олга Микић, *Дело Арсенија Теодоровића (1767–1826)*, Нови Сад 1978; О. Микић, Лепосава Шелмић, *Дело Павла Симића (1818–1876)*, Нови Сад 1979; О. Микић, Л. Шелмић, *Мајстори прелазног периода*, Нови Сад 1981, 65–71; Бранка Павић Баства, *Коњанички симоник Њејошу од Анастаса Боцарића*, ЗЛУМС 18, Нови Сад 1982, 243–247; М. Тимогијевић, *Српско барокно сликарство*, 79–80; Динко Давидов, *Христифор Жефаровић и његово доба*, Братство 13, Београд 2009, 77–88; група аутора, *Паја Јовановић*, приредио Момчило Тодоровић, Београд 2009; Владимир Симић, *Захарија Орфелин (1726–1785)*, докторска дисертација, Београд 2013; С. Орловић, *Православна Епархија горњокарловачка–Шемањизам*, 421–425.

Радови у металу, текстил и остале ствари примјењене умјетности су поручивани, добављани, али и добијани најчешће из Русије, Беча... Највећи број поклона из Русије у књигама, одеждама и сакралним предметима од метала донио је гомирски игуман Теофил Алексић, али не само за свој манастир већ и за друге храмове у епархији. Многи богослужбени предмети су и израђивани у радионицама код домаћих мајстора.¹⁶ Имајући у виду стање у епархији, јасно је да је и у овом храму морало бити нешто од икона и богослужбених предмета. Једино што нам је познато је да се у цркви 1904. године налазио антиминос с потписом Мојсија Миоковића из новембра 1818. године.¹⁷

Важност овог храма и парохије сасвим су јасне. Када је 1777. године, послје укидања Костајничке епископије, Свети Синод Карловачке Митрополије, Карловачку епархију раздијелио на котаре и протопрезвитеријате (лички, коренички, вилићки, плашчански, будаштански, кириносколински и костајнички), у Доњем Будачком било је сједиште Будаштанског протопрезвитеријата, који је касније, послје уједињења ових крајева у Српску патријаршију, пренесен у Карловац и назван карловачко намјесништво. Великој важности ове парохије у прилог иде и податак да је послје смрти епископа Лукијана Мушичког, а до постављања администратора Евгенија Јовановића, послове епархије у име конзисторије водио будачки прото Филип Мајсторовић. Зна се и за неке посланице које је епископ Павле Ненадовић слао баш из овог мјеста.¹⁸

Године 1932. нека села је требало да буду отцијепљена од парохије Доњи Будачки, а и сједиште парохије је требало да буде промијењено. Села Доњи Млаковац, Буцко Поље и Корански Бријег би по томе припала Тушиловићу. Зато је послато писмо епископу Хајдину, гдје је речено: „Пошто је парохија Доњи Будачки од досељења Срба у ове крајеве, прво духовно сједиште наших дједова, уз велике напоре муке и прогањање од стране царских генерала и католичких језуита била заштитница народа и духовна жижа народне просвјете у овим крајевима, то потписани парохијани парохије Доњи Будачки молимо Вашу Високопреосвећеност да остане наша парохија нетакнута, а да се од које друге оближње парохије потребан број домова припоји парохији Тушиловић. 12. 4. 1932.”¹⁹

Осим храмовне славе, прослављани су и Свети апостоли Петар и Павле, када је био народни збор, што се зна из описа парохије из 1923.

16 Иван Бах, *Дјела златара Јакова из прве половине XVIII вијека*, Вјетром вијани, Загреб 1971, 130–143.

17 Опис парохије из 1923. године с изводима из Летописа. Хрватски државни архив, Загреб, Фонд: Православна Горњокарловачка епархија Плашки 1598/675, кутија 27, Персоналије 1923.

18 Д. Р., *Две посланице Павла Ненадовића, владике Карлишадској*, Српски Сион 15. 5. 1905, бр. 10, стр. 258. Једна од посланица је писана у Доњем Будачком 19. 11. 1744. године.

19 О сједињењу парохија Крњак и Будачки и промјени сједишта парохије 1932. године, Хрватски државни архив, Загреб, Фонд: Православна Горњокарловачка епархија Плашки 1455/675, 130/193.

године, док се на једном документу с пописом служења Архијерејског намјесништва карловачког из 1938. године наводи само служба на дан Светих апостола Петра и Павла.²⁰

Почетком Другог свјетског рата (1941–1945) Епархију горњокарловачку је задесило велико страдање, почињен је тотални геноцид биолошки, културни и духовни. Становништво је физички ликвидирано на најстрашније начине или принудно исељавано, а они који су остали, присилно су покатоличавани. Уништавани су животи људи, уништавано је све што је припадало њиховим прецима, матичне књиге, архиве црквених општина, предмети културно-историјског значаја, девастирана су гробља... Уништавани су сви свјedoци присутности Срба на тим просторима, а највећи свјedoци били су православни храмови. У њима су пљачкани и продавани, а најчешће су страдали предмети умјетничке и културно-историјске вриједности. Храмови су уништавани, некад стихијски, а понекад плански ангажовањем мајстора да би се искористио грађевински материјал и у потпуности уклонили остаци грађевина, док су неки претварани у католичке богомоље. Храмови су често спаљивани заједно са својим српским народом, чија је једина кривица била што су Срби, а храмови хришћанског православног богослужења постајали су страгишта само зато што су припадали православној обреду. Тако је страдала и парохијска црква у Доњем Будачком. Године 1942. запалиле су је и порушиле усташе.

Послије рата никада није прецизно утврђено колико је храмова опљачкано, девастирано и порушено, а уништавање је остало слабо познато због посљератног комунистичког диктата који је настојао да се истина заборави. Сви теже оштећени храмови послије рата су уклањани до темеља, а грађевински материјал је кориштен за изградњу задружних домова, задружних штала, домова културе, економских објеката и антфашистичких споменика. Од око 216 храмова на територији коју обухвата данашња Епархија горњокарловачка, послије рата је само двадесетак било у богослужбеној употреби.²¹ Јасно је да се писани траг о страдању културне и историјске баштине српског народа није могао појавити.

О овим временима најбоље говори баш овај храм у Доњем Будачком. О том времену и градњи нове цркве чули смо усмено, али смо и добили детаљно писано свједочанство под називом „Доњобудаштанска

20 Опис парохије из 1923. године с изводима из Летописа. Хрватски државни архив, Загреб, Фонд: Православна Горњокарловачка епархија Плашки 1598/675, кутија 27, Персоналије 1923; Распоред служби за 1938. годину, потписао епископ Сава, Хрватски државни архив, Фонд: Православна Горњокарловачка епархија Плашки, 1398/675.

21 У рату је, на простору који обухвата данашња Епархија горњокарловачка теже страдало 59 храмова, а порушена до темеља или с изузетно тешким оштећењима су 134 храма. Само двадесетак храмова остало је неоштећено или су задобили нека мања оштећења. Неки од храмова који су у рату теже оштећени, порушени су у потпуности послије рата. Таквих је 42, а могуће је да је овај број и већи. У периоду 1945–1995. године на неким храмовима започета је обнова, негдје су подигнути само звоници или су подигнуте дрвене звонаре, негдје су адаптирани простори за капеле у парохијским домовима, али је осим тога рађено на обнови 82 храма, саграђене су 12 нових цркава и 2 капеле. С. Орловић, *Православна Епархија горњокарловачка–Шемајизам*, 417.

мученица” тадашњег пароха Душана Пушкара, које је прије неколико година доставио управи манастира.²² У њему се детаљно и често прецизно по датумима наводе фазе градње и имена приложника и помоћника, али и оних који су били против градње ове цркве и спречавали су је на разне начине. До изградње новог храма дошло је тек по постављању на чело парохије овог свештеника 1961. године, када је захваљујући умјешности епископа Симеона и секретара Епархије протe Манe Лазића, добијена дозвола и почело је прикупљање материјала од парохијана. У остацима „попове штале”, у којој је била школа и послије сала за друштвене организације, преуређен је тада простор за стан новом пароху. Струје и воде није било. Власти и велики број мјештана чинили су све да се градња спријечи, уништаван је прикупљени материјал, саграђено је рушено, а свештенику је прећено и смрћу. Његово преосвештенство епископ Симеон Злоковић је 15. 8. 1962. године на старом црквишту освештао камен-темељац с повељом за цркву која је мањих димензија од претходне. Стигли су зидари из Далмације, из села Косоре код Врлике, а на темељима старог парохијског дома градио се нови, мањи парохијски дом у виду једноставне куће с двоводним кровом и с тријемовима на источној и сјеверној страни. Свештеник Душан Пушкар прецизно по данима наводи како су се радови одвијали, све трошкове, али и имена људи који су помагали у свим видовима послова, па и оних најмањих. У тако тешким временима и најмања помоћ била је од великог значаја. Крст који је постављен на врх звоника је крст са Цркве Светог Николе у Блатуши,²³ а постављен је као симбол страдања Српске православне цркве у Другом свјетском рату и послје рата.

Отац Душан је 1963. године с протом Маном Лазићем који је био секретар епархије, почео израђивати и дрвени иконостас по нацрту протe Манe. Помагао им је прота Миле Везмар, парох у Вељуну. Иконе је радио монах Никодим Бркић.²⁴ Иконостас се налазио уз источни зид, одакле почиње олтарска апсида, тако да су се бочне престоње иконе налазиле у ширини тог зида. Избор престоних икона био је уобичајен.

²² Протојереј Душан Пушкар је рођен 1938. године у селу Меличка (Вргинмост), а умро је 2017. године у Београду. На парохији Доњи Будачки био је од 1961–1965. године.

²³ Година градње Храма Преноса моштију Светог Николаја у Блатуши није позната, међутим он је на војној карти Хабзбуршке монархије из 1773/1775. године означен као стара црква Светог Николе, што говори о знатно старијем датуму изградње у односу на годину израде карте. Датум изградње није познат ни ауторима Шематизама из 19. вијека, али су чести помени овог храма током 18. и 19. вијека. Нови храм је сазидан у периоду од 1930. до 1932. године. За вријеме Другог свјетског рата куће на звонику је оштећено и временом се срушило. Кров са цркве у Блатуши скинули су партизани за болницу у Петровој Гори, а сиромаштво послије рата приморало је појединце да из цркве узимају све што је било корисно за домаћинство, нарочито жељезо и плех. Кровна конструкција торња с крстом срушила се 1950–1960. године, а тадашњи свештеник у Топуском покупио је нешто грађе и крст и одвезао их у Топуско. Године 1985. храм је обновљен и 22. 5. 1985. године освештао га је епископ Симеон. С. Орловић, *Православна Епархија јорњокарловачка–Шемајизам*, 344.

²⁴ Аутор икона на иконостасу Никодим (Немања) Бркић (Мартинци 1912. – Београд 1954) био је академски сликар и ликовни педагог. Израдио је многобројне иконостасе, иконе и живопис у Србији, Хрватској, Црној Гори... Потребно је напоменути да је Никодим Бркић радио и иконостасе и појединачне иконе и у другим храмовима Епархије горњокарловачке, у Костајници, Залужници, Радовици, Требињи... Више у: Угљеша Рајчевић, *Пројосинђел Никодим Бркић 1912–1969*, Сремска Митровица 1988.

Осим иконе Исуса Христа и Пресвете Богородице са Христом, десно је била икона Светог Јована Претече, а лијево икона с представом Петра и Павла, који су патрони овог храма. На царским дверима налазила се сцена Благовијести, на сјеверним помоћним дверима била је икона архиђакона Стефана, а на јужним арханђела Михаила. У другој, ужој зони иконостаса на централној икони била је сцена Тајне вечере, а са страна су биле мање иконе са сценама Рођења и Преображења Христовог. Иконостас се завршавао крстом са Христовим распећем који је сезао до таванице, поред ког су иконе с представама Богородице и Светог Јована богослова. Урађен је тада као спомен и трон с представом Покрова Пресвете Богородице, празником који је посебно прослављала (збор) црква у Крњаку, која је такође срушена у Другом свјетском рату, а била је филијална црква парохије Доњи Будачки.²⁵

Чим је иконостас био готов, црква иако недовршена и са скромним инвентаром, одмах је и освећена 12. 7. 1963. године, а тада је промијењен и патрон и црква је посвећена Светим апостолима Петру и Павлу. Светој Литургији и освећењу цркве присуствовало је мало народа. Црква и кућа уређивани су споља 1964. године захваљујући помоћи наших исељеника.

Осамдесетих година се ситуација промијенила и почели су бржа обнова епархије, обнова и градња нових храмова, добављања икона и богослужбених предмета. Међутим, тај талас брже обнове прекинуо је рат који је трајао на овим просторима 1991–1995. године, када је српски народ доживио још једно велико страдање. Сви храмови били су проваљени, већина је опљачкана и демолирана. Порушен је епархијски двор и у потпуности је порушено десет храмова, најчешће ван ратних дејстава, па и послје рата. Власти Републике Хрватске нису учиниле ништа, иако је било и по неколико узастопних минирања на њима.²⁶ Послије етничког чишћења „Олуја” Епархија је скоро у потпуности остала без српског православног становништва. Крајишници су доживили још једно велико искушење, али Епархија је и у овим тешким околностима наставила да живи.

Црква Светих апостола Петра и Павла и парохијски дом су опљачкани и девастирани, али је црква по повратку малобројног народа и свеш-

²⁵ Црква Светог Саве у Крњаку саграђена је 1894. године а освећена је годину дана касније. У Другом свјетском рату су у њој 1941. године Италијани држали коње, а 1942. године су је запалиле усташе. Зидине храма стајале су све до 1960. године, а потом је на том мјесту саграђена данашња школа. Ту се чувала архива парохије Доњи Будачки. *Извјештаји епархијских ујравних власћи православне српске епархије Горњо-карловачке у Плашком, Сремски Карловци* 1903, 27, 91; *О градњи катедрале у Крњаку, Српски Сион* 14, 224–225, 4. 4. 1893; *Српска православна митрополија карловачка по годинама од 1905, 896–897*; Ђ. Zatezalo, *Pravoslavlje na Korduni*, у: *Ljetopis Srpskog kulturnog društva "Prosvjeta"*, sv. 5, Zagreb 2000, 454; С. Орловић, *Православна Епархија Горњокарловачка–Шематизам*, 278.

²⁶ Оштећен и запаљен изнутра је храм у Брлогу, а спаљени су и зидани храмови у Малој Попини, Старом Селу, као и храм од дрвета у Котаранима и храм у Бузети, један од најстаријих и најрепрезентативнијих дрвених храмова. Минирани и у потпуности порушени су храмови у Глинској Пољани, Карловцу, Госпићу, Петрињи, и то ван ратних операција. Послије рата срушен је храм у Радучу и током рата започети нови храм у Петрињи. Послије рата, а нарочито од доласка епископа Герасима обновљено је или се још ради на обнови више од 50 храмова, саграђени су храм у Карловцу и капела у Доњем Будачком. С. Орловић, *Православна Епархија Горњокарловачка–Шематизам*, 417.

тенства била једна од ријетких у богослужбеној функцији. Трудом протопрезвитера–ставрофора Душка Спасојевића крајем 90-их година 20. вијека почела је обнова.²⁷

Као успомену на датум устоличења за епископа горњокарловачког епископ Герасим (Поповић) основао је овај манастир и посветио га је икони Пресвете Богородице Тројеручице,²⁸ најпоштованијој икони у Хиландару и најзначајнијој икони српског народа.²⁹ Историја овог манастира почиње да се пише од 23. 7. 2007. године, а прва слава је обиљежена већ 25. 7. 2007. године.³⁰

Проглашењем некадашње парохијске цркве за манастир, и доласком младог, школованог и веома способног монаха, данас архимандрита Наума Милковића,³¹ обновљен је литургијски живот и службе се одвијају редовно, а интензивира се и обнова некадашње парохијске цркве и ради се на изградњи манастирског комплекса.

У потпуности је реновирана Црква Светих апостола Петра и Павла. Ријеч је о једнобродној грађевини која је подијељена на олтарски простор, наос и припрату изнад које се уздиже звоник. Олтарски простор је завршен изнутра полукружном, а извана петостраном апсидом. Апсида је покривена петосливним кровом који је нешто нижи од двосливног крова остатка грађевине. Апсида је ужа од простора наоса и некада је само она чинила олтарски простор. Послије ове обнове иконостас је повучен ка западу и тако су добијени простори за проскомидију и ђаконикон. У том дијелу је олтарски простор исте ширине као наос. На центру апсиде налази се лучно завршен прозор, који је послјије ових преправки видљив само са спољашње стране. Данашњи олтарски простор издигнут је за један степен од остатка наоса. Простор наоса је правоугаоног облика, а освјетљавају га по два лучно завршена прозора на сјеверном и јужном зиду. Од припрате га дијели зид с три лучна пролаза, од којих је средњи највиши и најшири. Некада је ова преграда

27 Свештеник Душко Спасојевић био је парох ове парохије од 2001. до 2008. године.

28 Одлуком од 4. 6. 2012. године манастир Пресвете Богородице Тројеручице у Доњем Будачком епископ Герасим прогласио је ставропигијалним манастиром епископа горњокарловачког, чиме га је ставио под своју непосредну управу.

29 Ово је први манастир посвећен овој икони, а осим овог посвећен јој је и манастир Девине Воде основан 2009. године у Епархији рашко-призренској, манастир Богоштица у Епархији шабачкој основан 2013. године као метох манастира Соко и манастир у Ришњу поред Београда, основан 2014. године. О икони више у: Георгије Острогорски, *Историја Византије*, Београд 1963, 157–182; Димитрије Богдановић, Војислав Ј. Ђурић, Дејан Медаковић, *Хиландар*, Београд 1978, 112, 114, сл. 93; *Свети Сава њрини и њросветишељ*, Цетиње–Београд 2007, 54, 67; Мирослав Тимотијевић, *Сузе и звезде: Ојлачу Бојородичних чудотворних икона у Бароку*, Чудо у словенским културама, Београд 2000, 221–236.

30 *Манастир њресвети Бојородице Тројеручице њрославио своју славу* у: Свети Сава Горњокарловачки, Гласник Епархије горњокарловачке, бр. 15, Карловац 2007, 27.

31 Од марта 2015. године архимандрит Наум је у служби архијерејског намјесника карловачког, а од љета исте године је и предсједник ЦО Карловац. Он је и главни и одговорни уредник епархијског часописа „Свети Сава Горњокарловачки“, епархијског сајта итд. Осим архимандрита Наума, у манастиру је и монах Козма Добрић, који је замонашен 2011. године и други је монах у историји манастира.

изгледала другачије. Јужно од централног правоугаоног пролаза био је зид с отвором попуњеним стакленом циглом. У јужном дијелу припрате био је тако формиран простор за паљење свијећа који је од остатка припрате био одвојен дрвеном преградом с великим лучним отвором. Сјеверно од централног пролаза налазио се још један мањи правоугаони пролаз. Изнад припрате из двосливног крова уздиже се четворострани звоник. У највишој зони звоника, која је нешто ужа и одијељена малим кровним вијенцем од ниже зоне инкорпорисане у грађевину, на свакој страни налази се по један лучно завршен прозор. У зони испод, односно у прочеље грађевине је уклесан крст чији су кракови тролисно завршени. Базу звоника чини хоризонтални кордонски вијенац који се протеже дуж цијеле западне фасаде, а креће тамо гдје почиње косина крова цркве и тако се визуелно наставља око цијелог храма. Врх звоника био је завршен сферичним обликом изливеним од бетона покривеним лимом. Послије посљедње обнове постављен је четворосливни кров на чијем врху се налази нови крст, а купљена су и постављена два нова звона. Испред припрате постављен је тријем покривен кровом на двије воде, који се на истоку ослања о зид цркве, а на западу на два стуба.

Црква је саграђена од камена, а током посљедње обнове је поново премалтерисана и споља и изнутра. Постављена је нова фасада и дијелу је замијенила тамноцрвена боја. Блиједорозе бојом су овичени прозори и ивице саме грађевине, тј. саставци зидова, профилисани кровни вијенац, као и крст на звонику и стубови тријема који фланкирају улаз у цркву. Замијењен је кровни покривач и сада је, умјесто лимом, цијела црква, укључујући ту и звоник, покривена цријепом.

Отучен је и дотадашњи под и постављен је камени (канфанар) с веома једноставним декоративним елементом који је изведен тамнијим каменом у облику ћириличног слова П у наосу храма. Амвон је назначен кругом изведеним у мозаику с мотивом двоглавог орла с танком геометријском бордуром.

Дотадашња равна таваница је скинута и остављена отворена, тако да је сада видљива конструкција од греда у олтарском простору и простору наоса, док је у припрати таваница равна, а на средини постоји отвор за звоник. Раније је постојао пролаз на источној страни звоника, који је водио у поткровље изнад наоса. У овој обнови тај пролаз је затворен и живописан. Протомајстор Борислав Живковић³² је са својим

32 Аутор фресака Борислав Живковић је рођен 1975. године у Врбасу у Србији. Изучавањем иконописа и српске црквене, културне и националне баштине и умјетности почео је да се бави 2000 године. Тада је отишао у манастир Ковиљ гдје је у иконописној радионици изучавао иконопис. Сљедеће године постао је сарадник те радионице, с којом започиње дугогодишњу сарадњу у оквиру које је насликао многе славске и цјеливајуће иконе. Године 2004. прикључио се иконописној радионици Петра Билића у Београду и започео је изучавање зидног црквеног сликарства. У оквиру ове радионице учествовао је у осликавању неколицине православних храмова Српске православне цркве. Од године 2005. отпочео је самосталну каријеру, након чега је са супругом Маријом отишао у Кикинду и основао је самосталну иконописну радионицу под називом „Иконописна радионица Борислав и Марија Живковић”. Од године 2000. је члан УЛУС-а. Осликао је многе славске иконе, иконостасе и зидове православних храмова у Србији и иностранству. Биографске податке и податке о раду добила сам од г. Борислава Живковића.

сарадницима и ученицима 2012. године осликао зидове цркве. Живопис је рађен акрилним бојама на сувом малтеру (ал секо). На централној позицији у апсиди насликан је Исус Христос Велики архијереј, а с лијеве и десне стране прилази му поворка архијереја. У зони изнад сокла с имитацијом драперије, на плавој основи представљене су стојеће фигуре светитеља (свети ратници, српски светитељи и архиепископи, свете жене, арханђели Михаило и Гаврило), светитељи у медаљонима (јеванђелисти и пророци), а приказивао је и неколико сцена Великих празника. Ово сликарство у свом стилу има за основ српско средњовјековно и византијско сликарство.

У склопу ове обнове уклоњен је и некадашњи иконостас и пренесен је у цркву у Чатрњи, а израђен је нови. Данашњи камени иконостас је веома једноставан и рад је каменорезачке радионице Буторац из Карловца. У току су израда и осликавање царских двери, које су ручно резбарене, а рад су ђакон Бранимира Јокића из Загреба. На престоним иконама на златној подлози насликане су допојасне представе светитеља који су били на претходном иконостасу, а то су Исус Христос, Пресвета Богородица, Свети Јован Претеча и икона с ликовима Светих апостола Петра и Павла. Престоне иконе су настале 2008. године, а рад су сестринства манастира Богородице Тројеручице у Шибенику.³³ Такође је израђен нови трон с дрворезбарским украсом, поново с иконом Покрова Пресвете Богородице, као подсјетник на срушену православну цркву у Крњаку. Овај трон, као и столице у олтару, пјевницу и владичански трон израдио је од дрвета Маринко Раљић из Бањалуке.

На цјелокупном црквеном мобилијару доминира мотив двоглавог орла, који се налази и на амвону и на соклу зидног сликарства. Овај мотив, нарочито црвени орао на бијелој подлози, представљао је Србију и Немањиће, њене владаре у средњовјековној Србији, а представљан је и на фрескама.³⁴ Црква Светих апостола је 17. 7. 2012. године поново троносана.

Простор око храма посвећеног Светим апостолима Петру и Павлу је преуређен 2014. године. Некада је ово била неравна, неограђена порта окружена стаблима грабова. Поравната је цијела површина, посађена је трава, урађени су подзиди, а направљени су и степениште и стазе које воде ка храму. У центар простора испред храма, названог Петропавловски трг, стављен је споменик са звоном из 1925. године, које је раније било на звонику ове цркве. Шест степеника који од цесте воде ка цркви

33 Иконописачка радионица „Преподобни Андреј Рубљов” из Шибеника је почела да ради 2003. године, по благослову његовог преосвештенства епископа далматинског г. Фотија. Иконе по древном православном канону сликају монахиње из сестринства Тројеручице у Шибенику. Пошто су многи храмови Епархије далматинске оштећени у рату, иконе ове радионице нашле су се на великом броју иконостаса, али и као појединачне иконе. Њихови радови налазе се и у храмовима других епархија.

34 Овај препознатљиви средњовјековни грб Немањићке Србије налазио се на соклу многих храмова, Жичи, Богородици Љевишкој..., али се као мотив среће и у фрескосликарству широког простора византијске, православне културне сфере. Више у: Александар Соловјев, *Историја српског грба и други хералдички радови*, Београд 2000; Бранко Марушић, *О основним ишћањима српске хералдике*, Београд 2005.

и чине улазак на трг урађени су од камена (дијела солее) миниране Цркве Светог Николе у Карловцу.³⁵

Главна манастирска црква посвећена Светим апостолима Петру и Павлу цестом је одвојена од остатка манастирског комплекса који заузима прилично велики простор. Ту се, осим поменуте парохијске куће саграђене 1962. године,³⁶ налази још неколико објеката. Најважнији је свакако храм посвећен Пресветој Богородици Тројеручици чији су темељи изливени и освештани 2010. године. Овај храм изграђен је по узору на параклис Светог Ефимија, који је призидан с источне стране јужног крила трансепта Цркве Светог Димитрија у Солуну (Грчка).³⁷

Црква Пресвете Богородице Тројеручице има изглед тробродне базилике.³⁸ С два реда од по четири стуба црква је подијељена на три бро-

35 Храм у Карловцу грађен је између 1785–1787. године по пројекту градитеља Јосипа Штилера. За вријеме последњег рата храм је миниран у два наврата 1991. године. На мјесту минираног храма од 2004. до 2007. године изграђен је нови, а изглед и димензије старог храма су сачувани у потпуности. Иконостас Храма Светог Николе осликао је познати иконописац и сликар Арсеније Арса Теодоровић, најугледнији сликар класицизма, а између 1900–1902. зидне слике и декорације извео је Драгутин Инкиостри Медењак, родоначелник модерног српског националног стила. Видјети и: Лепосава Шелмић, Олга Микић, *Дело Арсенија Теодоровића (1767–1826)*, Нови Сад 1978; Gojko Nikoliš, *Korijen, stablo, pavetina*, Zagreb 1981; Đurđica Cvitanović, *Crkva sv. Nikole u Karlovcu, Arhitektonske i ikonografske odlike*, Radovi IPU 12–13, Zagreb 1988–1989, 237–275; С. Милеуснић, *Духовни феноциг, прећед њорушених, ошћећених и одесећених цркава, манасџира и друћих црквених објектаџа у раћу 1991–1995*, 49, 51, 66; Ђуро Затезало, *Срби у Карловцу*, Љетопис СКД Просвјета, Загреб 1999, 42–119; М. Радека, *Горња Крајина – Карловачко владичанство*, 217, 252–258, 284–285, 296; Јован Мирковић, *Сџрадање Срџске љравославне цркве у Независној Држави Хрвајској*, Београд 2016, 73–74, 90, 92–94;

36 Како је овај простор изгледао прије Другог свјетског рата, није нам у потпуности познато. Зна се само да је Доњи Будачки тражио и добио дозволу за изградњу парохијског дома 1894. године. Међутим, у Шематизму, по подацима из 1905, сазнаје се да свештеник није имао парохијски дом, а из једног описа парохије из 1923. се зна да је парохијски дом тада био у изградњи, а да је сједиште пароха било у близини цркве у школи која је вјероватно била у објекту који се налазио на мјесту данашње цркве Пресвете Богородице Тројеручице. *Извјешћџаји еџархијских уџравних власћџи љравославне срџске еџархије Горњокарловачке у Плашком и џо, А: Еџархијске конзџстџиорџје, Б: Еџархијској админџстраџивној одбора, В: Еџархијској аџколској одбора о својем раду*, Сремски Карловци 1903, 91; Опис парохије из 1923. године са изводима из Љетописа. Хрватски државни архив, Загреб Фонд: Православна Горњокарловачка епархија Плашки 1598/675, кутија 27, Персоналије 1923; *Срџска љравославна миџроџполија карловачка љо љодаџцима од 1905. љодине*, 896–897.

37 Параклис је осликан 1302–1303. године и представља репрезентативан примјер умјетности раног 14. вијека, односно периода владавине Палеолога. Својим обликом и изгледом фасаде црква из Доњег Будачког понавља облик параклиса из Солуна, међутим ипак постоји неколико разлика. Параклис из Солуна је зидан каменом, док је фасадни украс изведен опеком. Апсида у Доњем Будачком је мало дубља, а порозори на њој су појединачни, док се у Солуну на апсиди налази трифора. Јужни и сјеверни брод Цркве Светог Ефимија су мало шири у односу на Будачки и на њиховом источном зиду налазе се по два прозорска отвора, од којих је горњи знатно мањих димензија у односу на доњи. И кров на источном дијелу параклиса је другачије ријешен у односу на цркву у Доњем Будачком.

38 Овај облик познат је из времена старог Рима, гдје је такав простор служио за суднице, тржнице или сале за аудијенције. На издигнутом мјесту у ниши је било мјесто за руковођење скупом које се назива екседра, а из које се од 4. вијека, када је базилика добила сакрални карактер, развија апсида. Базилика је у периоду Византије била доста распрострањена. Војислав Кораћ, *Између Византије и заџада*, Београд,

да, од којих је средњи шири и виши у односу на бочне бродове. Стубови кружног пресека имају једноставан капител и квадратну основу, и међусобно су повезани луковима. У горњем дијелу средњег брода, с јужне и сјеверне стране налазе се три прилично мала прозорска отвора, лучно завршена, који доприносе унутрашњој освјетљености грађевине. Када се погледа вањски дио цркве, на зидовима бочних бродова налази се по једна бифора и један лучно завршен прозор, док се у унутрашњости губи изглед бифоре и добија изглед три идентична прозора, од којих је размак између два знатно мањи у односу на трећи прозор. Осим на западу, на јужном зиду наоса због веће функционалности постоји још један улаз сасвим близу иконостаса. Оба улаза су лучно завршена и идентично украшена фасадном опеком, али је западни улаз свакако већи и с двокрилним вратима. Олтарски простор од наоса дијели зид у доњем дијелу лучно завршен изнад иконостаса који је смјештен одмах испред тог отвора, односно најисточнијег пара стубова. На истоку је олтар завршен полукружном апсидом, мало ужом од средњег брода, док су бочни бродови у олтарском простору завршени равним зидом. На сваком зиду налази се по један лучно завршен прозор, док се на апсиди налазе три, у односу на бочне, већа прозора. Они су својом величином исти као прозори на бочним зидовима и затворени су транзенима, како је то некад било уобичајено. Транзени су мермерне плоче с кружним отворима кроз које допире свјетлост, које су овдје израђене од порињо гранита (*rosa porrino*). Прозори на сјеверном и јужном зиду и два олтарска прозора имају по девет кружних отвора, док прозори на јужном и сјеверном зиду средњег брода имају по три кружна отвора. На средишњем олтарском прозору отвори на плочама су знатно мањи у односу на остале и има их седам, а овај прозор је видљив само са вањске стране.

У унутрашњости црква има отворену таваницу, док је споља средњи брод покривен двоводним кровом, а бочни једносливним кровом. Кров олтарске апсиде је готово исте висине као кровови бочних бродова. Црква је покривена цријепом, изузев олтарског простора, који је покривен лимом. На крову средње лађе и на источној и на западној страни постављени су крстови. На западној страни испред улаза конструисан је тријем с двосливним кровом који почива на два стуба, док је с друге стране ослоњен на западни зид цркве. Храм нема звоник, али је у плану и његова изградња.

Црква је озидана опеком, а потом је обложена фасадном опеком окер боје, док су украси изведени опеком ружичасте боје. Овај вид декорације налази се око свих прозора и врата на цркви пратећи линију отвора, око розете на западној фасади, али и испод самог крова у виду слагања опеке на зуб у два реда. Ова розета, рад каменорезачке радње Врховац из Прњавора, смјештена је на pročелу средње лађе изнад улазног тријема, а представља у дубоком рељефу изведен такозвани студенички крст окружен имитацијом ужета. Овакав крст налази се изнад сјеверних

1987, 73; Бранислав Тодић, *Сџаро Најоричино*, Београд 1993, 35–70; Владислав Ристић, *Моравска архитектура*, Крушевац 1996; Војислав Кораћ, Марица Шупут, *Архитектура византијској свџа*, Београд 1998.

врата Богородичине цркве у Студеници, задужбине Стефана Немање. Он представља комбинацију ранохришћанске симболике сидра, тј. спасења и сигурности у царству божјем и симболике раста и напретка која се види у биљно декорисаним завршецима крста.

Под храма у Доњем Будачком је поплочан кашмир голд гранитом, а украс пода наоса чине три квадрата у које је уписан круг с мотивом који има симболичну поруку. Овај подни украс је рад каменореазчке радње Врховац из Прњавора. Мотиви су створени грубљом (мат) и финијом (полирано) обрадом камена, односно контрастом који је на тај начин створен. Тамнији црвенкасти гранит, у ком су изведени ови подни украси, постављен је и око стопа стубова, али и испред иконостаса и на тај начин симболично дијели простор намијењен вјерницима од олтарског простора, који је и незнатно издигнут у односу на простор наоса. Ови мотиви распоређени су по централној оси цркве. Најближи олтару је мотив винове лозе с грожђем окруженим класјем жита,³⁹ средишњи мотив чини двоглави орао,⁴⁰ а на западу је украс у виду два пауна који су окренути један ка другом, окружени расцвјеталим гранама.⁴¹

Унутрашњост храма је осликана 2013. године. За израду живописа ангажован је Атеље Луковић под вођством протомајстора Војислава Луковића. Он је израдио све цртеже за представе ликова и сцена и осликао је све ликове и много одежде. Његови помоћници при раду били су иконописац из Смедерева Зоран Лазаревић⁴², који је осликао

39 Мотив добро познате симболике од времена раног хришћанства. Ови мотиви заправо симболишу крух и вино којима се причешћује, а у евхаристији грожђе као вино представља крв, а крух тијело Христово. Винова лоза означава однос између Бога и народа, и најчешће се помиње у вези с виноградом који је заштићено мјесто гдје Божја дјеца (лозе) напредују и гдје се Бог (винарадар) о њима брине. На ово се често указује и у Библији (Јз 5, 7; Јв. 15, 1, 5, 8).

40 Ово је уобичајен мотив у српској хералдици који вијековима представља национални идентитет Срба. Овај мотив је још у средњовјековној Србији усвојен из византијске културе и одржао се до данас. Више у: А. Соловјев, *Историја српског њрба и групи хералдички радови*; Б. Марушић, *О основним ипшћанским српске хералдике*; Драгомир М. Ацовић, *Хералдика и Срби*, Београд 2008.

41 И овај мотив познат је у хришћанству, а користи се као симбол спасења, свезнања, тј. слике Христа који све види због шара на пауновом репу које подсјећају на очи. Некада су ове шаре тумачене и као звјездано небо. Пошто постоји вјеровање да пауново месо не трули, симболици пауна се приписује и појам бесмртности.

42 Војислав Луковић је рођен у Београду 1960. године, гдје је и дипломирао 1989. године на Факултету ликовних уметности. Својим вишегодишњим радом у области иконописа, фрескописа и савремених рестаураторских поступака у заштити културних добара, атеље Луковић са својим члановима спада у најбоље сликаре овог доба. Радио је на конзервацији и рестаурацији слика и фресака у Народној музеју у Београду, за потребе Завода за заштиту споменика културе Крагујевац и Смедерево, на рестаурацији фресака, иконостаса и зидног сликарства у Србији, Републици Српској, Хрватској, Русији... У Центру за културно наслијеђе у Никозији, на Кипру, основао је атеље за рестаурацију икона, гдје је као главни рестауратор радио на рестаурацији икона из периода од 15. до 20. вијека. Своје радове излагао је на више самосталних и колективних изложби. Аутор је живописа и иконостаса у више храмова у Србији и Црној Гори. Иконе му се налазе у збиркама бројних музеја и галерија. Добитник је неколико награда и признања. Биографске податке и податке о раду добила сам од г. Војислава Луковића, а погледати и: В. Луковић, *Сложени проблеми конзервације и рестаурације иконостаса цркве Светиој Георгији из Великих Басијаја, рад Мојсеја Субошића из 1875. године*, Гласник друштва

дио одежди на фигурама и архитектуру, али и сараднице из Београда, Марија Вулевић и Јасмина Андрић, које су осликале сву орнаментичку у храму. Живопис је изведен акрилним бојама на сувом малтеру на површини од 180 m². Програм сликарства осмислили су архимандрит Наум и епископ горњокарловачки г. Герасим.

Ово сликарство наставља традицију српског и византијског средњовјековног сликарства. Избор сцена, али и њихова композиција прилагођени су димензијама и простору храма. Сцене се одвијају као наратив, једна до друге, а не подијељене у посебне панеле. Разлог појачаног утиска наративности је да би се истакла идеја вјечно живог времена и представила метафора неба, односно есхатона. Доминантна окер боја чини позадину стојећих фигура светитеља, али и осталих сцена.⁴³ На средишњем дијелу апсиде је представа Христа Цара царева и Великог архијереја окруженог анђелима, ком са страна прилазе архијереји. У олтарском простору су у медаљонима представљена двојица архиђакона и симболичне представе старозавјетних догађаја. У највишим зонама централног брода, изнад аркадног низа, због посвете овог храма насликане су сцене из циклуса који говори о Богородичином животу, а заступљене су и сцене из циклуса Великих празника које се обавезно представљају у зидном сликарству свих православних цркава. На сјеверном зиду јужног бочног брода и јужном зиду бочног сјеверног брода, односно изнад аркадног низа, насликани су медаљони са симболима и допојасне представе светитеља повезани биљном врежом. У најнижој зони, на сјеверном и јужном зиду бочних бродова насликане су стојеће фигуре светитеља (свети ратници, свете жене, српски светитељи, али и светитељи с простора Грчке, Русије...) на зеленој подлози, тј. на тлу и окер позадини. Цјелокупан ентеријер одликује се обиљем орнаментике, претежно биљне, која је преузета из старог српског сликарства и старих рукописних књига.

Иконостасна преграда смјештена је испред најисточнијег пара стубова, односно исте је ширине као и средишњи брод цркве, док се из бочних бродова, поред иконостаса, директно улази у олтарски простор. Иконостас је изграђен од камена, а својим једноставним изгледом веома подсећа на почетне форме иконостаса.⁴⁴ На четири пиластра почива

конзерватора Србије, Београд 1994; Радош Гаћић, *Небеска иконописачка виђења*, Таковске новине, Горњи Милановац 20. 11. 1997, 7; Vera Grujić, *Vojislav Luković – Ikone, Likovni život 71/72*, Beograd 1998, 30–31; В. Луковић, *Мала Ерминија Војислава зојрафа, сликарска технологија јајчане шемјере*, Београд 2003; Оливера Гаврић Павић, *Војислав Луковић: Мала Ерминија Војислава зојрафа, Аџос, Београд 2003*, Ликовни живот 103/104, Београд 2003, 49; Љубица Јелисавац, *Свети Ђорђе је био пешак*, Блиц, Београд, 16. 8. 2003; Лидија Сеничар, *Не могу да идећу од својственој стила*, Експрес, 24. 10. 2003.; Војислав Луковић, *Модуларни радни рам за нацртање илајина*, Гласник друштва конзерватора Србије, 28, Београд 2004.

43 Окер боја је замијена за злато а у систему хришћанске симболике злато заузима посебно мјесто. Оно је симбол неба и свјетлости (онтолошке) и изражава припадност свијету вјечних вриједности. Уз то, овај избор боје у практичном смислу малој грађевини даје утисак већег простора. Видјети: И. К. Языкова, *Божословие иконы*, Москва 1995, 25–28; В. В. Филатов, *Крайний иконописный Словарь*, Москва 1996, 68.

44 Темплон је послје 5. вијека постепено добио форму са четири стуба или с више стубова који држе хоризонталну греду, изнад тако створена три отворена простора

горња греда лучно извијена изнад отвора намијењеног за царске двери. Овај лук украшен је рељефно приказаном виновом лозом и грожђем.⁴⁵ На врху тог лука постављен је крст с тролисним завршецима кракова. Лијево и десно од двери постављене су иконе, а испод икона, на парпетним плочама уклесан је медаљон са симболом двоглавог орла окружен имитацијом ужета. У горњем дијелу са сваке стране икона налази се по један у рељефу урађен крстић. Овај иконостас рад је каменорезачке радионице Врховац из Прњавора. На иконостасу су само двије иконе, икона Исуса Христа на сјеверној страни и икона Пресвете Богородице Тројеручице на јужној. Посебност представља то што се на мјесту Христове иконе налази Богородичина, односно уобичајени распоред је замијењен, као у Протатској цркви у Кареји на Светој Гори. Обе иконе насликане су на златној подлози и лучно су завршене у горњем дијелу. Ове престоње иконе из 2013. године су рад сестринства манастира Успења Пресвете Богородице из Скопља (Кољивар).⁴⁶

Црквени мобилијар (столице, цјеливаоне и сталци за јеванђеље, пјевница) добављен је из Грчке.

Црква Пресвете Богородице Тројеручице је освештана у јулу мјесецу 2013. године. На освећењу су чинодејствовали епископ далматински Фотије, епископ стобиски Давид и епископ горњокарловачки Герасим. Ова црква подигнута је уз велику помоћ прилога вјерног народа.

Изградња новог конака почела је у децембру 2006. године, а завршена је 2009. године. Споља је прекречен у тамноцрвено, а декоративност фасаде је наглашена бијелим ћошњацима од стиropора који имитирају камен и бијелом бордуром око прозора. Фасада окренута ка дворишту није завршена. На тој страни до дворишта је велики тријем, чији кров

између стубова. Средњи отвор су заузеле двери, а два са страна су била намијењена за иконе испод којих су камене парпетне плоче. Поријекло ове архитектонске форме може се довести у везу и с римским класичним споменицима, које преузимају и хришћани, и тако је ова преграда схватана као побједнички и тријумфални славољук Господа Христа – Цара и Побједника. Више у: Тихон М. Ракићевић, *Олшарска њреграда – иконостас од IV до средине XVII века: форма, функција и значење*, докторска дисертација, Београд 2013, 27.

45 Појава представљања винове лозе на царским дверима и уопште на иконостасу, проистиче из библијског учења о грожђу и винограду (Јн. 15, 4–5). Лоза и чокоти указују на Христа и Његову Цркву (Јн. 15, 5). Винова лоза је симбол спасења у оба Завјета: „У Старом Завјету, винова лоза, коју су из Хананске земље пренијели Мојсијеви посланици, била је симбол обећане земље. У Новом Завјету, она такође служи као симбол раја, тј. земље која је обећана онима који се причешћују тијелом и крвљу Христовом. Л. Успенский, *Бојословие иконъ, љравославной Церкви*, Москва 1997, 60; Т. М. Ракићевић, *Олшарска њреграда – иконостас од IV до средине XVII века: форма, функција и значење*, докторска дисертација, Београд 2013, 127.

46 При манастиру Успења Пресвете Богородице код Скопља, прије двадесет година почела је да ради иконописна радионица манастирског сестринства „Кољиварт”. Њу је започела игуманија манастира Кирана из Скопља. Данас поред ње у радионици ради и ствара још неколико сестара, а сарађују и с другим иконописцима. Радиле су многобројне иконостасе, фреске и појединачне иконе за поручиоце широм свијета. Битно је напоменути да је у овој радионици прихваћен начин израде икона с потпуно истим материјалима које су користили стари мајстори. Осим икона, манастирске радионице раде и мозаике, вез на црквеном текстилу (покровци за путире, дискосе...) и ткане одежде на разбоју.

носи колонада од осам стубова кружне основе, на којима почива седам лукова. У конаку су просторије потребне за одвијање свакодневног манастирског живота, пет монашких келија, канцеларија, кухиња итд., али и велика трпезарија. Трпезарија је правоугаоне основе, а подијељена је на три дијела с двије носеће греде које се настављају на пиластре уз источни и западни зид. Она је у периоду када је обнављана Црква Светих апостола Петра и Павла 2009. године послужила за вршење служби. Овај простор се сада користи и за одржавање предавања, промоција и осталих културних дешавања које организује манастир. У њу се улази кроз врата на источном зиду конака, а с двије стране комуницира с осталим просторијама у конаку.

Трпезарију је 2009. године осликао протомајстор Драгомир Марунић са сарадницима Немањом Марунићем и Драганом Станковићем.⁴⁷ Живопис је рађен ал секо техником, односно на сувом малтеру с акрилним везивом и пигмент бојама њемачке производње. Програм представљених сцена је рађен у договору и с благословом епископа Герасима и архимандрита Наума. Намјена простора је првенствено утицала и на избор сцена. Ликови и сцене распоређени су по архитектонским цјелинама трпезарије и то чини њихов оквир. Ту су насликане сцене Тајна Вечера, Свадба у Кани, Живоносни источник, Умножавање хљебова, Гостољубље Аврамово, али и Свети Сава и Свети Симеон Мироточиви, Свети апостоли Петар и Павле, Свети Максим Исповједник и арханђел Михаило. Дугогодишњим радом овог сликарског тима створен је веома препознатљив сликарски рукопис, како у избалансираним композицијама и одличном осјећају за складан распоред сцена да фреско-ансамбли заиста дјелују као цјелине, тако и када је колорит у питању. Загаситији колорит оживљавају акцентима свјетлијих боја стварајући снажне контрасте на малим површинама.

Поред свих невоља с којима се током историје суочавала Епархија горњокарловачка, до данас је ипак остао сачуван један дио умјетничких дјела, икона, књига и богослужбених предмета који нам говоре о материјалним могућностима, укусима и стремљењима поручиоца. Нажалост, није нам сачувано ништа што је припадало цркви у Доњем Будачком. У Другом свјетском рату уништено је све што је припадало овом храму и храму у Крњаку. Почетком 20. вијека архива будачке парохије чувала се у филијалној цркви у Крњаку, а то сазнајемо из

47 Драгомир Марунић (Бјелина (Далмација) 1942. – Београд 2017) студирао је сликарство и теологију у Атини. За протеклих четрдесет година живописао је више од 50 цркава широм свијета (у Њемачкој, Шведској, Канади, Аустралији, Швајцарској...), као и многобројне иконостасе и појединачне иконе. Добитник је сљедећих одликовања: Грамата Патријарха српског Германа, Грамата Патријарха српског Павла, Грамата Патријарха српског Иринеја, Орден „Др Никодим Милаш”. Њему су у раду помагали сарадници Немања Марунић и Драган Станковић. Немања Марунић је рођен 1981. године у Београду, гдје је и дипломирао 2005. и магистрирао 2009. године на Факултету ликовних уметности. Члан је УЛУС-а од 2005. године, а самостални умјетник од 2006. године. За свој рад добио је два одликовања, а то су Грамата Патријарха српског Иринеја и Орден „Др Никодим Милаш”. Иста одликовања добио је и Драган Станковић, који је рођен 1968. године у Београду. Дипломирао је 1993, а магистрирао 1996. на Факултету ликовних уметности у Београду. Члан је УЛУС-а од 1994, а самостални умјетник од 1996. године. Биографске податке о сликарима и њиховом раду добила сам од господина Немање Марунића.

једног документа чији је циљ био опис парохије. Ту се наводи и да се води љетопис из ког се даје неколико извода, али да храм нема старих драгоцености, библиотеке, нити старих књига.⁴⁸ Међутим, из књиге Стари српски записи и натписи објављене 1925. године, сазнајемо за неке богослужбене књиге (Јеванђеље, Октоих...) које су припадале и налазиле се у цркви у Доњем Будачком, а на којима се налазе веома важни и занимљиви записи из 18. вијека.⁴⁹ Библиотека данас не постоји као просторија уређена по стандарду, већ се све књиге које манастир посједује чувају у једној просторији. У библиотеци до сада има више од 1.000 разних наслова. Од нешто старијих и важнијих књига сачуваних последице посљедњег рата на овом простору, требало би издвојити Часослов штампан у Паризу 1949. године, Зборник штампан 1958. године у Београду, Парохијалник или Требник штампан за вријеме митрополита Михаила (1859–1881. и 1889–1898), Минеј празнични и Минеј општи који су највјероватније штампани у Русији, јер је на мјесто императора залијепљен текст који на службама спомиње нашег краља Петра II. Постоји и једна богослужбена књига у лошем стању из које се засад не могу утврдити детаљи. У манастиру се чува и једно Јеванђеље штампано у Земуну 1968. године, на ком се налази неколико записа. Један од њих је запис да је ту књигу Цркви Светих апостола Петра и Павла даровала Смиљана Буква из Павковић села, потом запис да је књигу 8. 8. 1968. године осветио епископ горњокарловачки Симеон, затим потпис тадашњег епископа рашко–призренског Павла из 20. 9. 1971. године и потпис тадашњег пароха јереја Михаила Арнаута.

Управа манастира води неке од матичних књига, док матичне књиге умрлих води свештеник који опслужује ову парохију, а данас Доњи Будачки припада трећој парохији карловачкој. Манастир посједује и раније матице које су вођене још док је Доњи Будачки био парохија. У манастиру се протокол и друге књиге воде од датума оснивања, а чувају се и неке матице од 1961. године. Сачуване су матичне књиге из периода прије 1961. године, а у Државном архиву у Карловцу чувају се и матице рођених 1878–1900. вјенчаних 1878–1900. и умрлих 1878–1900. По подацима из Шематизма објављеног 1910. године, чувале су се матичне књиге од 1777. године, а како се наводи и у опису парохије 1923.

48 Опис парохије из 1923. године с изводима из Љетописа. Хрватски државни архив, Фонд: Православна Горњокарловачка епархија Плашки 1598/675, кутија 27, Персоналије 1923.

49 Све до половине 18. вијека Срби на овим просторима били су сиромашан и углавном неписмен народ, а њихов јавни и културни живот одвијао се око православних храмова. Свакако ваља поменути не само духовне већ и културне и умјетничке центре који су били на тлу епархије. У манастиру Гомирју су своја прва знања стицали веома знаменити људи, а током 17. вијека постојала је у Гомирју књиговезница и преписивачка радионица које су функционисале и током 18. вијека, али и у 19. вијеку, упркос приливу штампаних књига. Крајем 16. вијека, па све до 20. вијека на овом подручју биљежи се све већи број руских књига, и то како црквених, тако и свјетовних, које су писане на црквенословенском, рускословенском или руском језику. Руска издања су купована и од трговаца и на друге начине добављана из Русије. И најмање сеоске цркве биле су овдје снабђевене руским штампаним књигама из 17. и 18. вијека, па су се сигурно многе морале наћи и у овом храму. Видјети: Љ. Стојановић, *Стари српски записи и натписи*, 8259, 8287, 9060, 9253; М. Радека, *Горња Крајина – Карловачко владичанство*, 328–346, С. Орловић, *Манастир Гомирје*, Београд–Карловац 2011.

године, чувале су се матице од 1808. крштених, 1778. вјенчаних и 1801. умрлих. Сва архива налазила се у филијалном храму у Крњаку, а водила се и Летопис.⁵⁰

На простору манастирског комплекса формиран је, сређен и ограђен простор намијењен за гробље, али у њему још није нико сахрањен. Смјештено је сјевероисточно од манастирске Цркве Пресвете Богородице Тројеручице. По благослову епископа Герасима, у манастиру су сахрањена и четворица епископа горњокарловачких, чије су гробнице биле девастиране. У порти поред Храма Светих апостола Петра и Павла на сјеверној страни уз олтарски простор налази се гробница блаженоупокојеног епископа Теофана Живковића (1874–1890),⁵¹ а поред Цркве Пресвете Богородице Тројеручице, источно од олтара су гробнице блаженоупокојених епископа горњокарловачких Лукијана Мушицког (1828–1837),⁵² Евгенија Јовановића (1839–1854)⁵³ и Максимилијана Хајдина (1932–1936).⁵⁴

У оквиру манастирског комплекса су и објекти економије који подумијевају сјенике, магацине, штале за стоку, мјеста за оставу, амбар, алатнице, подруме, конобу, као и стамбени дио, односно кућу за госте манастира и гаражу за аутомобиле. Економија углавном представља дијелове земље који су купљени и гдје су поред тада постојећих објеката дограђени и неки нови. Грађени су и реконструисани од 2008. године, а њихова обнова и уређење трају и данас. Ови објекти су претежно групи-

50 *Српска православна митрополија карловачка по подацима од 1905. год.*, 897; Хрватски државни архив, Загреб, Фонд: Православна Горњокарловачка епархија Плашки 1598/675, кутија 27, Персоналије 1923.

51 Више у: *Шемајизам Православне Српске Дијецезе Горњо-Карловачке 1880*, Панчево 1880, бп; *Шемајизам православно Српске Епархије горњо-карловачке концем године 1892*, Карловац 1893, 31–32; *Шемајизам православно српске епархије горње-карловачке концем године 1897*, Сремски Карловци 1898, 13–14; *Шемајизам Источно Православне Српске Митрополије Карловачке за годину 1900*, Сремски Карловци 1900, 212; М. Радека, *Срби и православље Горње Крајине*, 57; М. Грдић, *Карловачко владичанство I*, Београд 2000 (репринт), 159; М. Радека, *Горња Крајина – Карловачко владичанство*, 193–199; С. Орловић, *Православна Епархија горњокарловачка – Шемајизам*, 52–53.

52 Више у: *Шемајизам православно Српске Епархије горњо-карловачке концем године 1892*, 30–31; *Шемајизам православно српске епархије горње-карловачке концем године 1897*, 11; *Шемајизам Источно Православне Српске Митрополије Карловачке за годину 1900*, 212; *Зашио је архимандрит Лукијан Мушицки остављен био за администратора карлшијатске епархије?*, Архив за историју Српске православно карловачке митрополије, година III, приредио Димитрије Руварац, Сремски Карловци 1913, 88–91; М. Радека, *Срби и православље Горње Крајине*, 56; М. Радека, *Горња Крајина – Карловачко владичанство*, 175–181; С. Орловић, *Православна Епархија горњокарловачка – Шематизам*, Београд–Карловац 2017, 47–48.

53 Више у: *Шемајизам православно Српске Епархије горњо-карловачке концем године 1892*, 30; *Шемајизам православно српске епархије горње-карловачке концем године 1897*, 12; М. Радека, *Срби и православље Горње Крајине*, 56; Василије Ђ. Крстић, *Прилози историји Српске православно цркве у Хрватској (1849–1860)*, Catena Mundi, Краљево–Београд 1992, 732–735; М. Радека, *Горња Крајина – Карловачко владичанство*, 182–186; Музеј Српске Православне Цркве, Оставштина Радослава Грујића, архивалије 350, 361, 541, 1201, 1204, 1207, 1213, 1214. С. Орловић, *Православна Епархија горњокарловачка – Шемајизам*, 49.

54 Више у: М. Радека, *Срби и православље Горње Крајине*, 58; М. Радека, *Горња Крајина – Карловачко владичанство*, 216–217. С. Орловић, *Православна Епархија горњокарловачка – Шемајизам*, 57–58.

сани на сјевероисточном дијелу манастирског имања и до њих се може стићи и директно с улице кроз велику капију с три лука.

Предузима се све да би се у манастиру несметано одвијао живот и да би манастир сам себе издржавао. Захваљујући помоћи Фонда за заштиту околиша и енергетску учинковитост при Влади Републике Хрватске и Управе за сарадњу са црквама и верским заједницама у Влади Републике Србије, али и приложницима манастира, прикупљена су средства за пројекат соларне електране. Да би манастир обезбједио константно и несметано напајање електричном енергијом из обновљивих извора енергије, године 2015. започета је реализација пројекта. Постављени су соларни панели који прикупљајући сунчеву свјетлост, производе електричну енергију. Данас ови панели производе више електричне енергије од потреба манастира, што манастиру доноси додатни приход. У изградњи је и сирана, која би, осим за личне потребе, манастиру такође донијела и додатне приходе, али и помогла становништву. Наравно, развој и напредак манастира омогућавају и прилози вјерника и добротвора. У оквиру манастирског комплекса 2010. године посађен је велики воћар с дуњама. Осим објеката и земље потребне за функционисање, опстанак и развој манастира, овдје се узгајају и јелени, који су постали препознатљив симбол овог манастира.⁵⁵

Као важан и утицајан медиј за ширење мисије манастира, препознат је и интернет, те се на епархијском сајту, манастирском блогу и друштвеним мрежама могу пратити новости повезане с манастиром и обавјештења о дешавањима у манастиру и, наравно, литургијама. Препозната је и важност писане ријечи, која је потребна не само нашем народу и туристима већ и као допринос будућим истраживачима. У манастиру се одржавају предавања у вези с личностима и ситуацијама и у другим црквама, често с гостима предавачима, али и разне манифестације које обухватају и културни и фолклорни програм.

О важности манастира за народ који живи на том подручју, али и када је у питању историја и умјетност једног народа на ширем плану, говори и историја старијих манастира у епархији. Гомирје, Комоговина и Медак увијек су били изузетно важни духовни, културни и образовни центри епархије. Иако је најмлађи у епархији, овај манастир наставља ту традицију. Када се све сагледа, јасно је да је од оснивања манастира до данас учињено заиста много, међутим још је битније да је створен један нови духовни центар који у овим тешким временима око себе сакупља данас нажалост малобројно српско православно становништво ових крајева и има велику улогу за очување не само вјере већ и културе и традиције, али и уште за опстанак народа на овом подручју. Охрабрујућа

55 У Псалмима се каже: „Као што кошута жуди за извор водом, тако и душа моја чезне, Боже, за тобом” (Пс. 42). Јелен заузима значајно мјесто у хришћанској симболици, гдје се повезује с вјерницима оданим Христу, а додјељују му се особине попут лојалности, љубави, праштања, чистоте и побожности, он представља жудњу душе за Богом. Христос се назива јеленом међу јеленима, односно вјерником међу вјерницима, док јелен са змијом под ногама представља Христа који је савладао силе зла. Marijan Grgić, *Jelen, Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva, Kršćanska sadašnjost*, Zagreb 1979, 296; Marija Buzov, *Prikaz jelena na ranokršćanskim mozaicima prema srednjovjekovnoj umjetnosti*, Starohrvatska prosvjeta, 21, Zagreb 1994, 55–86; Dragoslav Sreјović, *Jelen u našim narodnim običajima*, Beograd 2001.

чињеница је и да постепено расте број вјерника који долазе у манастир и број крштења, што говори да манастир испуњава своју мисију. Године 2017. манастир је прославио мали и скроман јубилеј,⁵⁶ али је огромно задовољство бити свједок изградње једног чврстог темеља за будуће вијекове његовог трајања.

56 Прослава празника иконе Пресвете Богородице Тројеручице, која је уједно и слава манастира, започела је вечерњим богослужењем у навечерје празника. Вечерњим богослужењем у храму посвећеном Светим апостолима Петру и Павлу началствовао је његово преосвештенство епископ врањски г. Пахомије уз присуство домаћина, епископа горњокарловачког господина Герасима и уз саслужење архимандрита Наума, протођакона Владимира Руменића и ђакона Будимира Кокотовића. Октет Београдског мушког хора под руководством његовог оснивача и диригента протођакона Владимира Руменића увеличао је програм прославе десетогодишњице оснивања манастира одржавши у манастирском конаку концерт духовних мелодија. На сам дан празновања иконе Пресвете Богородице Тројеручице служена је Света архијерејска литургија, коју су служили његово преосвештенство епископ врањски господин Пахомије и епископ горњокарловачки господин Герасим, уз саслужење свештенослужитеља Епархије горњокарловачке: архимандрита Михаила (Вукчевића), протојереја-ставрофора Јеленка Стојановића, протојереја-ставрофора Горана Петковића, протојереја Милидрага Стокановића и ђакона Будимира Кокотовића.

Превощенни Господине Епископе.
Градско Митрополит Белградски.

Уважено приложити Кошица њелава Вашем
Превощенни Господине, како и Уважено Краљевско
Велѣње: предъ Свој Кофторства, и Кофторско
ропта Мадъ давати давати, како и да давати
Свешч. Превощенни Господине, Смилен, Кореници, Недело
Брѣд, Комити, Косово, Агар, Врховини, и
Богородица Урне Море и Камена Гради:
Да по, и да давати Велѣсо каишъ Митрополитско
Свешч. Превощенни Господине, давати нешто давати
за са, како да давати, да с давати давати
нега Митрополитско давати давати давати
давати давати давати давати давати давати
Смилен Митрополитско давати давати давати.

Смилен Свешч.
Православ. Архи Епископ
Митрополитско давати давати давати
Митрополитско давати давати давати.

Велѣнт 14. маја 1756.
Пр. Д. Карлиц:

Смилен Свешч.
Павле Ненадовић

ПИСМО МИТРОПОЛИТА ПАВЛА НЕНАДОВИЋА ЕПИСКОПУ ДАНИЛУ ЈАКШИЋУ
ОД 14. 5. 1756. ГОДИНЕ, КОЈИМ ЈАВЉА ДА ЈЕ ДОЗВОЉЕНА ГРАДЊА ЦРКАВА ОД
КАМЕНА

Copia

№ 40-1756

Von der Römisch- Kaiserlich- in Germanien zu
 Jungfern und Hofm. Königl. Mayt. Kurfürstin
 zu Oesterreich. Ursprunglich durch den
 römisch- Kaiserlichen Hof, dem hochwürdigem
 Herrn Paulo Kenadovich Erzbischofen und Metropo-
 liten der Orientalischen Kirchen graciatus non uni-
 torum in Quaden vorgelegten: Mittels des in Copia
 vorkommenden Indivisi. d. d. 15. May 1756. nimmt
 der Königl. Königl. Hof- Raths Rath zum Ende
 zu sagen, daß in dem Exarchat Generalat zu
 Smilian, Koenigsza, Debelloberdo, Komich, Kozim,
 Dabax, Verhovina und Dudackky, die unter
 die Kirchen von Mauerwerk aufgeführt sind,
 den

Da man Herrn Herrn Erzbischofen heimlich hat
 verfallen wollen; Und so verbleiben ob dem,
 Höchst geduldet Herr Mayt. mit Königl. Königl.
 und Kurfürstlichen Quaden Herrn H. Erzbis-
 chofen und Metropolitens vorkommend
 Hof- Raths Rath zum Ende

Per Sacra Cas. delegat. Mattem
 Wien den 24ten May 1756.
 Joseph Wad goß die Feltung

АРХИВЪ У СЕРБИИ И ПАРКОНИМА
 БЕОГРАДЪ СЕП. БЕОГРАД
 ОФИСЪ ИМПЕРАТОРСКО-ПАТРИАРХАЛСКИ Б

Copia Др. 41-1756

Excellens, Admodum Reverende
Dne Episcopo!

Ad Instantiam Admodum Reverende Dno
nis Vestre Episcopalis elapso anno intuitu
ecclesiarum restaurandarum, atque in acclu-
sa Copia specificatarum ad me directam a
me vero Sacra Caesaro-Regiae Maestri
pro obtinenda benignissima licentia submis-
sae propositae, altissima sua Caesaro-Regia
Majestas Clementissimo Decreto nupero per
benigne concedere atque indulgere se resolvit,
ut per consignatae ecclesiae in pagis Kozjim,
Verhovina, Dabax, Debeloberdo, Komich Ko-
vencza, Smilian, et Dudachky ex murato
lapide restaurari queant;

Cuius benignissima Resolutionis idcirco Admodum
Reverenda D. Vra[?] hisce pro sua directione,
simulque vero eo cum addito certiore fir-
matione alterius generalis Resolutionis Caesaro-
Regiae hoc in negotio emitti curandum
esse, ne confirmari laboribus suis ad huius-
ce

ce

АРХИВ У СРПСКИХ МАРТРОЛОГИЈА
Под управом Саво - Вооград
Фонд св. Савиног Патријаршијског Б

ГЕНЕРАЛ, КОМАНДАНТ, ГРОФ БЕНВАЛУТЕ ПЕТАЦИ
ИЗВЈЕШТАВА СРПСКОГ ЕПИСКОПА ДА СЕ ДРВЕНЕ СРПСКЕ ЦРКВЕ
У НЕКОЛИКО СЕЛА, ТРОШНЕ, МОГУ ЗАМЕНИТИ ЗИДАЊЕМ НОВИХ
И ДА СРБЕ У ТОМЕ НИКО НЕ СМИЈЕ СПРЕЧАВАТИ, 1756. ГОДИНА



ОСНОВНИ ПОДАЦИ О ЕПАРХИЈИ ГОРЊОКАРЛОВАЧКОЈ КОЈЕ ЈЕ НАПИСАО ЕПИСКОП ДАНИЛО ЈАКШИЋ, 1755. ГОДИНА



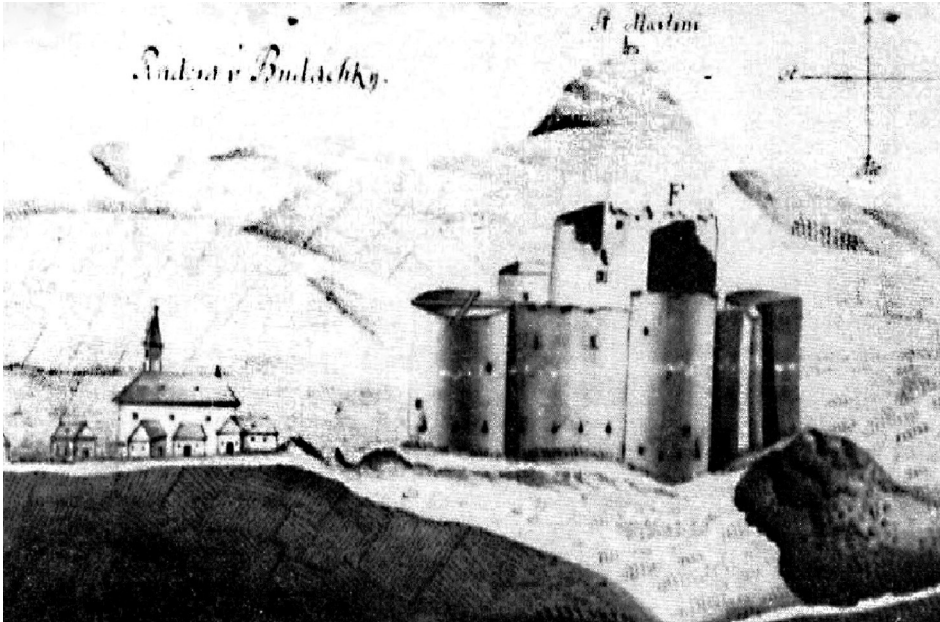
ОБНОВЉЕНИ ПАРОХИЈСКИ ДОМ И ИЗГРАДЊА МАНАСТИРСКОГ КОМПЛЕКСА



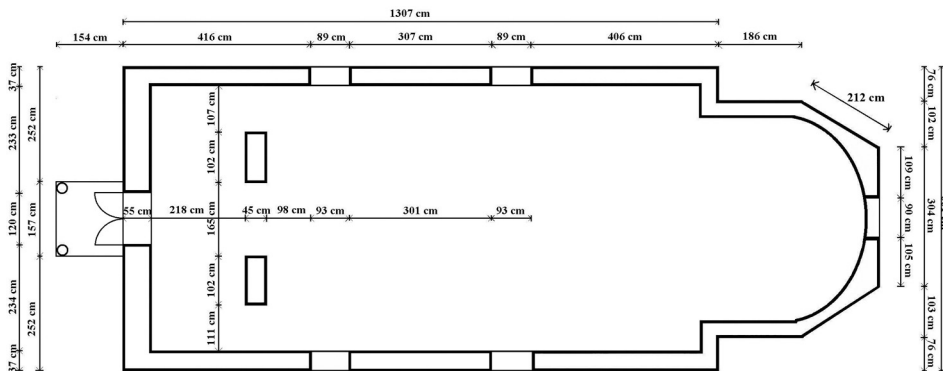
ОБЈЕКТИ ЕКОНОМИЈЕ И СТАМБЕНИ ДИО НА СЈЕВЕРОИСТОЧНОЈ СТРАНИ
МАНАСТИРСКОГ КОМПЛЕКСА



ИЗГРАДЊА МАНАСТИРСКОГ КОМПЛЕКСА И ЊЕГОВ ДАНАШЊИ ИЗГЛЕД



НАЦРТ ГРАДА БУДАЧКОГ СА ЦРКВОМ СВЕТИХ АРХАНЂЕЛА МИХАИЛА И ГАВРИЛА, АУТОРА А. ШЕРНДИНГА (A. SCHERNDING) НАСТАО ОКО ПОЛОВИНЕ 18. ВИЈЕКА



ОСНОВА САДАШЊЕГ ХРАМА СВЕТИХ АПОСТОЛА ПЕТРА И ПАВЛА

ДУХОВНИ ЖИВОТ И
ЦРКВЕНА УМЈЕТНОСТ
СРБА У ДОЊЕМ
БУДАЧКОМ
НА КОРДУНУ

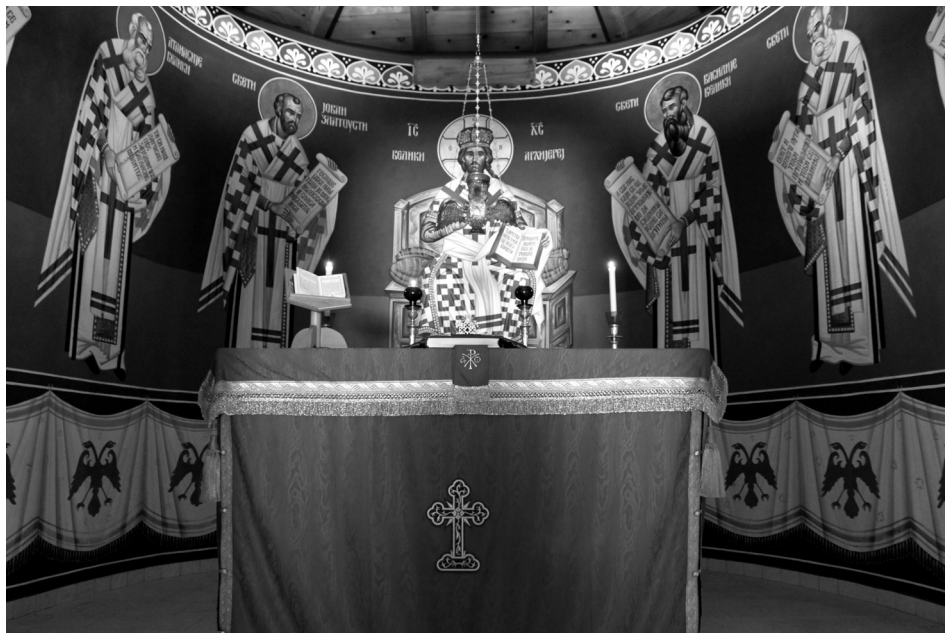


ХРАМ СВЕТИХ АПОСТОЛА ПЕТРА И ПАВЛА ПРИЈЕ И ПОСЛИЈЕ РЕНОВИРАЊА



ЗАПАДНИ ЗИД НАОСА

ДУХОВНИ ЖИВОТ И
ЦРКВЕНА УМЈЕТНОСТ
СРБА У ДОЊЕМ
БУДАЧКОМ
НА КОРДУНУ



ЖИВОПИС У АПСИДИ ОЛТАРСКОГ ПРОСТОРА



СЈЕВЕРНИ ЗИД НАОСА

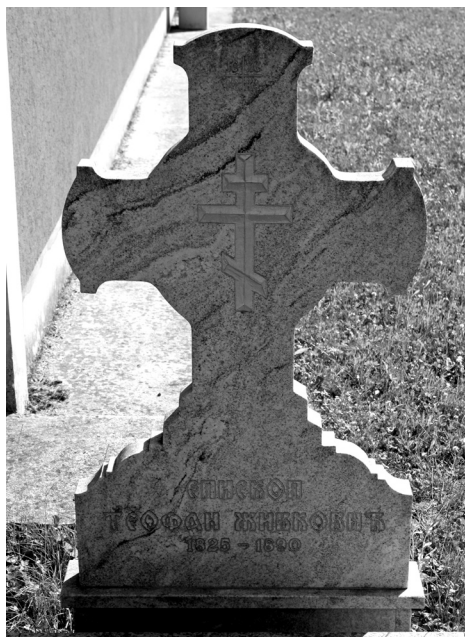


СТАРИ И НОВИ ИКОНСТАС ХРАМА СВЕТИХ АПОСТОЛА ПЕТРА И ПАВЛА

ДУХОВНИ ЖИВОТ И
ЦРКВЕНА УМЈЕТНОСТ
СРБА У ДОЊЕМ
БУДАЧКОМ
НА КОРДУНУ



ПЕТРОПАВЛОВСКИ ТРГ



ГРОБ ЕПИСКОПА ГОРЊОКАРЛОВАЧКОГ ТЕОФАНА ПОРЕД ЦРКВЕ СВЕТИХ АПОСТОЛА ПЕТРА И ПАВЛА



ГРОВОИ ЕПИСКОПА ГОРЊОКАРЛОВАЧКИХ ЕВГЕНИЈА, ЛУКИЈАНА
И МАКСИМИЛИЈАНА

ДУХОВНИ ЖИВОТ И
ЦРКВЕНА УМЈЕТНОСТ
СРБА У ДОЊЕМ
БУДАЧКОМ
НА КОРДУНУ



ПРИПРЕМА ТЕРЕНА И ИЗЛИВЕНИ ТЕМЕЉИ ЦРКВЕ ПРЕСВЕТЕ БОГОРОДИЦЕ
ТРОЈЕРУЧИЦЕ



ОСВЕЋЕЊЕ ТЕМЕЉА И РАДОВИ НА ИЗГРАДЊИ ЦРКВЕ ПРЕСВЕТЕ БОГОРОДИЦЕ ТРОЈЕРУЧИЦЕ

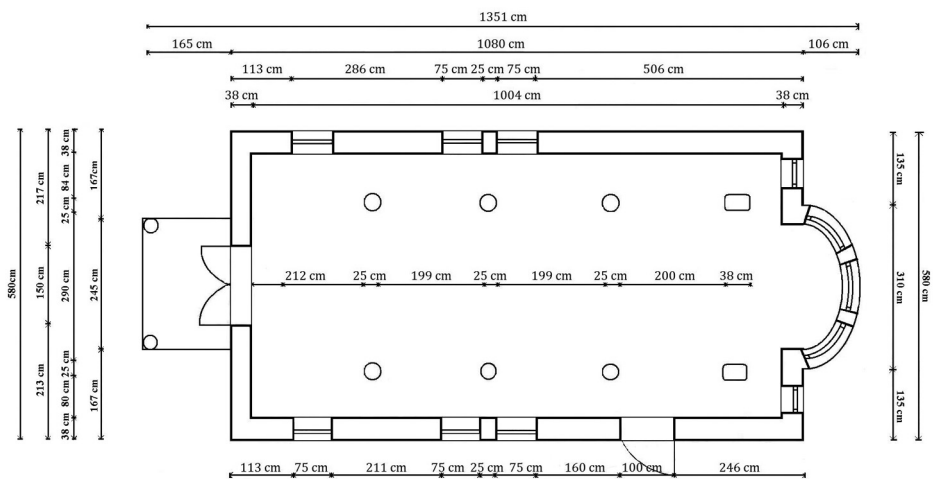


ЦРКВА ПРЕСВЕТЕ БОГОРОДИЦЕ ТРОЈЕРУЧИЦЕ И ПОГЛЕД НА МАНАСТИРСКИ КОМПЛЕКС

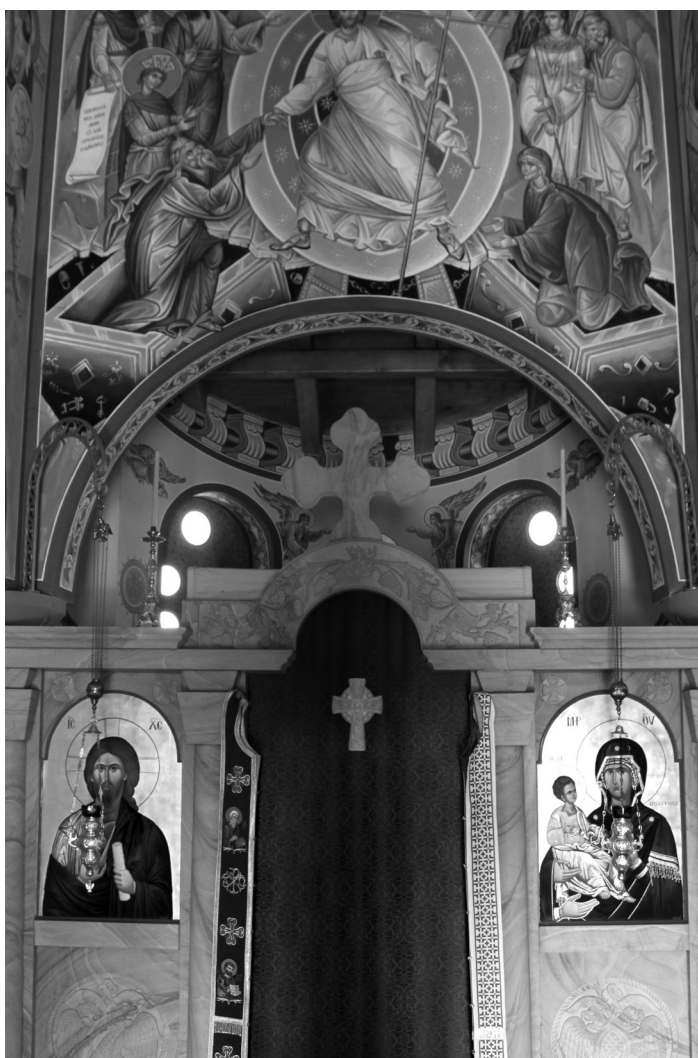


ЈУЖНА СТРАНА ХРАМА ПРЕСВЕТЕ БОГОРОДИЦЕ ТРОЈЕРУЧИЦЕ

ДУХОВНИ ЖИВОТ И
ЦРКВЕНА УМЈЕТНОСТ
СРБА У ДОЊЕМ
БУДАЧКОМ
НА КОРДУНУ



ОСНОВА ХРАМА ПРЕСВЕТЕ БОГОРОДИЦЕ ТРОЈЕРУЧИЦЕ



ИКОНОСТАС ХРАМА ПРЕСВЕТЕ БОГОРОДИЦЕ ТРОЈЕРУЧИЦЕ



ОСЛИКАВАЊЕ ГОРЊИХ ЗОНА ХРАМА ПРЕСВЕТЕ БОГОРОДИЦЕ ТРОЈЕРУЧИЦЕ



ЕНТЕРИЈЕР ХРАМА ПРЕСВЕТЕ БОГОРОДИЦЕ ТРОЈЕРУЧИЦЕ

ДУХОВНИ ЖИВОТ И
ЦРКВЕНА УМЈЕТНОСТ
СРБА У ДОЊЕМ
БУДАЧКОМ
НА КОРДУНУ



МОНАСТИРСКИ КОМПЛЕКС



ЕНТЕРИЈЕР ТРПЕЗАРИЈЕ

The construction of a Serbian Orthodox church in this place is related to the moving of Serbs into the area of Kordun, with the duty to defend the Austrian empire from the incursion of Turks. In Gornji and Donji Budački the first families arrived in 1685, and in 1701 in the area of Budački there were as many as around 1500 Serbs of Orthodox faith. It is common knowledge that Orthodox Christians start building churches immediately upon arrival in some new area, so it can be assumed that the church was built in the late 17th or early 18th century. According to one archive document dating from 1923, whose purpose was to give a description of the parish, the first church dedicated to Saint Michael and Gabriel had been made of wood and built in 1702. As that church had in time become dilapidated, a new one was erected in 1773. When in 1777, after the abolition of Kostajnica episcopate, the Holy Synod of the Metropolitanate of Karlovci divided the Eparchy of Karlovac into counties and protopresbyter parishes, Donji Budački became the seat of the protopresbyter Budaštanska parish that was later moved to Karlovac and called the Regency of Karlovac, which speaks volumes about the importance of this church.

Little is known about the appearance of these sacral buildings, library and artistically crafted artefacts that belonged to them. Everything that belonged to this church, all the instruments of divine service were destroyed in World War II along with the church itself, when it was set to fire and destroyed by the Ustashi in 1942. With the great efforts required under the regime of that time, the rebuilding took place as late as between 1961 and 1963, when the incomplete church was consecrated by bishop Simeon. Since then, the church has been dedicated to Saint apostles Peter and Paul.

In the last war the church and parochial residence were burgled and devastated, but the church was one of the rare ones that still held divine service. Following the return of a small number of people and clergy in the late 1990's, the renewal commenced. Upon declaring the former parish church to be a monastery on 23rd July, 2007, the reconstruction intensified and works on the monastery complex were put in operation. Apart from the reconstruction of existing objects and the building of the parochial residence, in 2010 a church was built within the complex that was dedicated to the Icon of the Holy Virgin Mary with Three Hands. Both churches in the monastery, as well as the spacious dining room, were depicted in the spirit of Serbian and Byzantine medieval painting, and new iconostases were made. In front of the church, there is a square, called Petropavlovski's square, in whose centre a monument was placed with the bell dating from 1925, which used to hang in the church's bell-tower. The steps leading up to the Church of St. Peter and Paul were made of stone (diela solea) of the mined church of St. Nicholas in Karlovac. With the blessing of bishop Gerasim, four bishops of Gornji Karlovac were buried within the monastery complex – Teofan Živković, Lukijan Mušicki, Evgenije Jovanović and Maksimilijan Hajdin.

Nowadays, the monastery also comprises economy units such as haylofts, warehouses, stables for the cattle, storehouses, barns, sheds, cellars, inn, as

well as the residential area. The economy mainly represents plots of land that had been bought off and where, along with the existing objects, some new ones were built. They have been built and reconstructed since 2008, and their renovation and furnishing are still ongoing. People do their utmost to make the life in the monastery run smoothly and to make it self-sustaining. Moreover, a cheese-making facility is under construction, which is to serve not only for personal needs but also to bring additional income to the monastery. In order for the monastery to have a constant and uninterrupted supply of electrical power from renewable sources of energy, in 2015 another project started being implemented. Solar panels were installed, which generate power by absorbing sunlight. At present, these panels produce more power than is required to meet the needs of the monastery, so that this is another source of additional income. Finally, the monastery is a venue for holding lectures, promotions and various other cultural events organized by the monastery.

In the last ten years since the foundation of this monastery, a lot has been done indeed, but most importantly a new religious centre has been created, which in these hard times represents a focal point for now sadly small number of Serbian Orthodox people from these parts.